

भुतांना न भिणारा

नागराजने आईवड्यांला तो लहान असता-
नाच निवर्तले. मीस बरे बघावा
होईपर्यंत तो गावातल्या कोणाच्या तरी
शेतकऱ्याकडे नोकरी करून आपला उदर-
निवाडू नालवीत असे. तो तसा हुशारही
असल्याकारणाने शेतीच्या कामात निष्णात
म्हणून ही त्याला गावात लोक विचारीत.
नागराज गावां लगेत करून घ्यावे व
संसार थाटवा या विचारात होता. परंतु
त्याला कोणी मूलगी द्यायला तयार होईना.

"येऊन जाऊन मू धरणाडी. विनम्र
व कधी कधी रात्रभर तू आपल्या माल-
काच्या घरी काम करणार. तुझा मुळगी
दिलीच तर तुम्ही व तिची भेट दिवसा
किवा रात्री होईल की नाही, शेकाच
तुला मान वर करायला तरी पुरवत मिळेल
का? तू बरगड्याचे काम सोडून कोणाचं
शेत जेडणं घेऊन करणार असशील तर

आम्ही विचार करू तुला मूलगी द्यायला."

असं एक दोषे म्हणाले.
त्याने मोठ्या शेतकऱ्यांकडून खंडाने
शेत करतो म्हणून विचारून पाहिले,
परंतु कोणी त्याला कबूल झाला नाही
म्हणून त्याच्या मनात तो ज्या गावात
जमला, बाढला त्या गावाचा बोट आला.
या गावात राहून जपयोग काय?

नागराज एके दिवशी सकाळी आपले
गाव सोडून निवाला आणि तीन दिवस
एका जंगलातून जात जात जंगलाच्या विचारी
एका गावी येऊन पोचला.

त्या गावाच्या चारही बाजूला हिरवी
गार शेते होती. परंतु नागराज त्या गावात
फिरत असता त्याला एका जंगल
पोक निघायच्या स्थितीत असलेल्या शेतांच्या
मध्यभागी एक पडोत जमीन व एक जुनी
पडको विहीर दिसली.

नागराजने मोठी धावा लावून त्या
जमिनीकडे पाहिले व विचार करू लागला
की या जमिनीच्या मालकाने मला हे शेत
खडाने दिले तर मी शेत सोने विकवीन.
असा विचार करून त्याने रस्त्याने जाणाऱ्या
एकााला थांबवून ते शेत कोणाचे म्हणून
विचारले. त्याने गावातल्या एका उन्-
वट्याकडे बोट दाखवून म्हटले-"त्या
किल्ल्यात राहणाऱ्या जमिनदाराच आहे!"
आणि पुढे निघून गेले.

नागराज त्या जमिनदाराकडे गेला व
आपली अंतेज सांगून म्हणाला-"मालक,
आपण तो जमीन पडोत सोडून दिलीच
आहे. तो मला खडाने दिलोच तर मी
तुमचे उपकार मानून आपला उदर निवडू
चालवीन म्हणजे!"

तो जमिनदार हसून म्हणाला-"बाबा रे,
त्या जमिनीत मुत आहेत. ही गोष्ट या
पंचक्रोशीतल्या सर्व गावकऱ्यांना माहीत
आहे. त्या जमिनीत भयंकर भूते येऊन
रहात आहेत. त्या जमिनीत कोणी पोक
काढणार असेल तर जमिनीतली अर्धी
जमीन कुकट देतो अन्ने मी बवंडीमुद्धा
पिटविली होती. स्वतःला हिमती मानणारे
रात्री तेथे गेले आणि जिवंत परतले नाहीत.
म्हणून त्या जमिनीच्या आज्याला मुद्धा जाऊ
नकोस!"

नागराजाला मुतांची भीती मुळीच
चाटत नव्हत. त्या जमिनीतून भूतांना पिटाळून
लावले तर अर्धी जमीन आपली होईल या
आशेने त्याला उत्साह बडला. तो त्या
दिवशी जमिनदाराच्या घरीच जेवला आणि
काळोज पडताच एक जाडजूड काठी घेऊन
त्या पडिले जमिनीवर गेला आणि एका
झाडाला टेकून बसला.

एक प्रहूर रात्र मोटली असेल नागराजा-
सनेर दोन नयंकर भूते येऊन उभी राहिली.
नागराजने झतातली काठी घट्ट घरली
आणि त्या भूतांकडे दोळे बटाकून पाहू
लागला-"पाहूया तरी ती काय कर-
त आहेत!"

बोन्ही भुले एक पाऊल मागे टाकून म्हणाली-“केवढा घोट दिसतो आहेस तू? मागे हकडे आलेल्या सर्वांचे डोळे आम्हाला पाहूनच पाडरे झाले होते. बर, ते सोड, तू कोण ते सांग आधी!”

“मी कोण हे सांगिते मागाहून! यण तुम्ही काही तरी कामासाठी येथे जालेले दिसतां आहां. काय काम आहे? बोला.” नागराजने दरडावून विचारले.

“हा आपल भाईचा मिटवून ग्याय देऊ घनेलने वाटत आहे!” एक भूत कुसत्याला म्हणाले. दुसऱ्याने होकारार्थी मान हलविली.

“ह्या पंडित जमिनीवर आम्हा दोघां पैकी कोणामरी एकाचा मर्ग हक्क आहे.

तो कोणाचा हे ठरवण्याचं आहे. आजपर्यंत आम्ही जीवी बरी वाईट कामे केली ही एकून आयच्या पैकी कोण मोठा ह्या गोष्टीचा न्यायनिवाडा तू थायचा आहेस. तसे तू कळू शकला नाहीस तर तू सकाळी गावात परस जाणार नाहीस, या विहिरीत जाशील!” दोन्ही भूते म्हणाली.

“ठीक, मी बरोबर न्यायनिवाडा करतो. मी स्वतः तुमचे वांछित सामर्थ्य डोळ्यांनी पाहणार आहे. पूर्वी तुम्ही कोणती मोठ-मोठी कामे केलीत तो उपयोगाची जाहीत.” नागराजने त्याला निकराच्या शब्दात सांगितलं.

“ठीक, सांग तर आम्ही काय करू शकवू?” भूतांनी त्याला विचारलं.

नागराजने आपल्या हातातल्या काठीने एका भूताच्या नांवाला हळूच मारल आणि म्हणाला-“मू या जमिनीत एक चारचने घर बांधून दाखव. ते काम मध्यरात्रीच्या आधी पुरे झाले पाहिजे.”

“हस तिच्या! एवढंच का?” असे म्हणत ते भूत निघून गेले.

नागराजने दुसऱ्या भूताच्या कबरेला काठीने दोक लावून म्हणले-“तुज्या बरोबरा च्या भूताने घर बांधले की ठगेच तू त्याच्य-चारी बाजूच्या आकाराला भित बांध आणि आत माजीची शाई आणि फुलझाव लाव.

हे काम कोवडा आरवण्याच्या आत झाल पाहिजे.”

“हे काय काय झालं?” असे म्हणत दुसरे भूतही निघून गेलं.

बरोबर मध्यरात्री पहिले भूत नागराज-जवळ येऊन म्हणालं-“घर बांधण्याचं काम पुरे झालं, मी मोठा आहे, असा निवाडा तू देखील ना, बाता?”

नागराज जणमर सांबून म्हणाला-“तसाच निवाडा झाला हवा तर! परंतु दुसरे भूत मला बिबत राहू देईल का?”

“मुला रपाची भीती वाढण्याच्या कारण नाही. माझ्याबरोबर चळ त्याला कस ठार करायच ते मी सांगतो.” अस सांगून पहिले भूत नागराजला त्या जमिनीच्या

एका टोकाला घेऊन गेले व एक झाड दाखवून म्हणालं-“याचं मूळ हाताला सांबून ठेव. याची काठी घुपासारखी जाळ-लीस की ते मरून तरी जाईल नाही तर पन्नास पाउणास मैल दूर पळून जाईल.”

“ठीक जयां रात्री ये” तर निर्णय तुझ्याच बाजूचा होईल. त्या दुसऱ्यालाही जयां रात्री यायला सांगतो.” नागराज म्हणाला.

बांबडा आरवण्याच्या आत दुसरे भूत नागराजजवळ आलं आणि काम पुरे झालाच उत्साहाने सांगू लागलं.

नागराजने त्याची छाप वाखाणणी केली व निर्णय त्याच्याच बाजूने होणार असे सांगून म्हणाला-“परंतु ते दुसरे भूत माझ्या

Fullscreen

127

12 / 172

विश्व भूकेस त्याला काय?" दुसऱ्या भुताला मिण्याचे कारण नाही असे सांगून नागराजला जमिनीच्या दुसऱ्या टोकाला नेले व बमिनोवर परगणारा एक वेळ दाखवून म्हणाले—“पाच मूळ हाताला बांध. ते भूत तुझ्याजवळ आल्याबरोबर पाची पाने विस्तवात टाक. त्याच्या घुराने ते तारसक मरेल. त्याला घेरी येईल व ते तडफडून बरेल.”

नागराजने त्या आज्ञेचे मूळ व पाने घेतली आणि पहिल्या भुताला सांगितले तसेच सांगून दुसऱ्या पिवडी रानी मायला सांगितले.

नंतर नागराजने जमिनदाराकडे जाऊन घडलेले वृत्त सांगितले. नागराज भुतांच्या पडोस जमिनीतून शिवत परत आला होच गोष्ट नमिनदाराला भावचर्याची व आनंदाची वाटली.

नागराजने दुसऱ्या विचारी भुतांनी सांगितल्या आज्ञांच्या मुळपा काढून बांधून घेतल्या आणि काळोख पडल्याबरोबर एक

बोगडी घेऊन जाऊन भुतांच्या पडोस जमिनीवर बोगडी घेऊन शेक घेत बसला. एक प्रहुर रात्र आल्यावर दोन्ही भुते विचारीत आली की काय तुम्हा निर्णय आहे?

त्याने भुतांना आणखी जवळ मायला सांगितले व म्हणाला—“मी विसमर न्याय मानवावरचे पय चाळत होतो. ही पडीत जमीन आपल्या तिघां पेकी जो बांस्त जवितवान जसेल त्याची असा निर्णय आहे. योच जास्त जवितवान आहे.” जसे म्हणत भुतांनी सांगितलेल्या काटक्या व पाने पोंसडीत टाकली. लगेच घुराचा जोट बाहेर आला आणि बोगडी भुते ‘किन्किच’ करीत नाहीची आज्ञा.

जमिनदाराने नागराजाच्या घोटपणाबद्दल त्याची पाठ धोपटली आणि त्या पडीत जमिनीतली वर्षी त्याला इनाम म्हणून दिली. नागराज भुतांनी काढून दिलेल्या घरात राहून शेती करू लागला. काही दिवसांनी एका योग्य मुलीची लग्न करून त्याने आपला ससार धाटला.

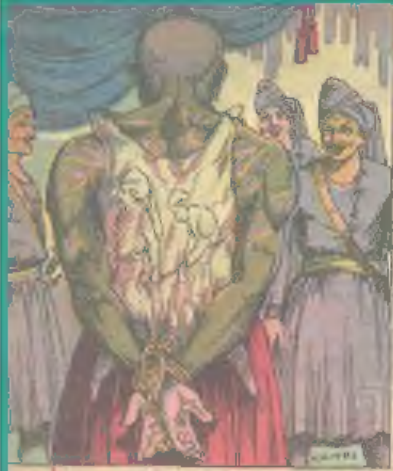
[११]

[मिळक रहत तो प्रवेश परबाहन मिषाचे आपल्या अनुयायांना बोद्धून दिल्याचे फळत्यावर सर्व भिल्ल भाकक संतापले. ते नाडग्यांच्या बस्तीत जमले आणि त्यांनी सर्वानी नरबाहन मिश्रासा तोंड घावचे ठरविले. भूड भिल्ल नायकाचे त्या पुर्वी युद्ध बांधविता अलि तर प्रयत्न करणाऱ्या हेतूने नरबाहनाकडे एक पत्र पाठविले. पुढे—]

लांडग्यांच्या बस्तीत सर्व भिल्लनायक परतले, त्याला कसा तऱ्हेने कष्ट व मातना जसत्यामंतर घडलेला सर्वे वृत्तांत सहन कराव्या लागण्या अतर्तीत त्यांची शिववस्त पुढे सांगू लागला. शंकरदेव मर देऊन पोकत होता.

“मला ज्याचे भय वाटत होते, तेच झाले.” शिववस्त म्हणाला. दुसऱ्या माळवा-वर बसून येत असल्याचे ज्या दोघां वरगांनी पाहिले होते ते मंदानाच्या दिशेने घाबले आणि काही वेळाने त्याला घेऊन परतले, त्याला कसा तऱ्हेने कष्ट व मातना सहन कराव्या लागण्या अतर्तीत त्यांची कल्पना मला होती.

दुताने त्याला जे जे कष्ट सहन करावे लागले होते, सर्वे सविस्तर सांगितले. सैनिक त्याला घेऊन नरबाहनाकडे धेऊन गेले. नरबाहाने भिल्लनायकाने पाठविलेले पत्र वाचल व संतापला. त्याने भुताला पन्नास फटके देवविले. त्याचे डोळे भादरविले.

जेव्हा त्याचे दोळे आणि पांखरीत हासि, तो परिस्थिती मला अनुकूल नसून ही विचा परिणाम नरवाहनाच्या विरुद्ध होणार हे मी बोलिले. समरसेन स्वर्गवासी ज्ञान्यंतंर कुंडलिनी द्वीपात आपल्याला विरोध करणारा कोणी उरला नाही या सर्वाने फुलून गेलेल्या नरवाहनारला हे भिन्न लोक बांगला धडा देऊ शकतील, असे मला वाटले.

“विचरता, तुमच्या या नरवाहनारला आपल्या सर्वाने जे अर्थार्थ केले आहे ते तु पाहिलेस वा ?” असे म्हणून भिन्न नायकाने माझ्याकडे अर्कपूर्ण दृष्टीने पाहिले.

“म्हणजे तुम्ही पुढाला तयार काहीत ठर ?” मी खाल्ला विचारले.

तो वृद्ध नायक एक क्षणभरच आनंदाची कसून काही विचार करून माझ्याकडे पहाऊ म्हणाला—“त्या शिवाय मला दुसरा मार्गच दिसत नाही. सध्या तुम्ही म्हणालात तसे त्याच्या बांगल्या सुशिक्षित सैनिकांशी समोरासमोर युद्ध धोक्याचे आहे. म्हणून यनिमी काव्याने लघुन छपून युद्ध करीत त्याला ‘नेकीनेच’ कवण जास्त बरे, नाही का ?”

“परंतु त्या पद्धतीने जय मिळेलच असे माझ नाही. कधी व कधी तुम्हांला राजधानीवर, विचरुना राजवाड्यावर चालून जावे लागेल.” मी म्हणालो.

त्या वृद्धनायकाने होकाराची मान हलविली. इतक्यात तीन चार भिन्न तरुण धावत ओरडत आम्ही दोघे बसली होती, तिकडे आले. वृद्ध नायकाला नमस्कार करून म्हणाले—“नायक, बापू मोठे सैन्य घेऊन गामच्यावर चालून येत आहे. पाय-वळ, घोडेस्वार यांच्या शिवाय काही बण हत्तीवर बसूनही येत आहेत. हजारी लोक अवाचेत, तर बातां माझांला काय ठकून आहे ?”

“आपण त्या मोठ्या सैन्याशी समोरा समोर युद्ध करावयाचेच नाही.” वृद्धनायक म्हणाला. “त्या सैन्याला या जंगलात वाटल तिकडे लुण्ठाल जाऊ दे. परंतु संधी मिळेल तेंव्हा यनिमी काव्याने त्याच्यावर हल्ले करून त्यांना बंजार करून छोडावयाचे आहे !”

“आपण पाहिलेल्या बावांसिंहांचा इप-योप पावेळी करता येईल का ?” एका भिन्न तरुणाने विचारले.

“होय तर, मित्रांक !” वृद्धनायक म्हणाला. “विचारी बाण सोडा, विचारी शीर सोडा, काही कसून खड्का दहशत बसेल असे वाही तरी केले पाहिजे !”

नायकाची ती आज्ञा ऐकून भिन्न तरुण निघून गेले खंबूर पाहिलेल्या थापा-सिंहाचा कसे ते सोशणार, मला कळना.

विचारी बाणांची माहिती सत्तासुद्धा होती. जंगलात राहणाऱ्या जूनक आदिम जातीचे लोक खंबूर विचारी बाण धोडून त्यांचा सहार करीत बसत ते बाण शत्रूच्या अंगाला लागले की त्या बाणांच्या टोंकांना लावलेले विष अंगात शिरून शत्रूचे हाल-हाल करी आणि खंबूर जसमी शत्रू तडफडून मरतोच.

“विचरता, मी तुला एकात अत्यंत गुप्त स्थानी धेऊन जात आहे तुझे शत्रूयाची सुद्धा विवेचयण तेथे बाळून राहू शकतील.” वृद्ध भिन्न नायक म्हणाला.

ती गुप्त जागा कोठे आहे व तेथे आम्ही जाऊन लघुन राहण्याचे कारण काय ?

Full screen

127

16 / 72

आम्हांला वळेला माझ्या सनातली ही शंका ओळखून वृद्ध नायक विमल करून म्हणाला—
"सन्नासून स्वतःचे रक्षण करण्यासाठी तुमच्यासारखेच आमच्याकडे दुष्टा लहान लहान किल्ले, खंदक व इतर गोष्टी आहेत. मी म्हणालो ते एत त्थान आम्ह्या भिल्ला-पैकी मोजक्या लोकांनाच साहीत आहे. सर्वांचा साहीत नाही. शोकडो वर्षापुरती एक दोंगरी भिल्ला बांधला गेला. तो आता जगाट पडला आहे. नरवाहुवाशी आम्ही शुक केलेल्या युद्धाचे संवादन तेथून होईल."

मी आपल्या अनुयायांसह निघालो. वृद्ध नायकाबरोबर काही तरुण भिल्लही होते. आम्ही सर्व भिल्ल दाट झाडीच्या दिशेने

निघालो. आम्ही जात होती त्या वाटेवर भिल्लांच्या अनेक धरावा हाड्या. प्रायशः वस्तीत वृद्धाची तबारी चालू होती. हे तेथून येणाऱ्या आवाजाबद्दल स्पष्ट करता होते.

एका वस्तीत काही तरुण भिल्ल चार पांच चिऱ्यांच्या गळ्यात दोरखंड बांधून लहान लहान ओपकपातून त्यांना वट्ट ओढून आणीत असलेले दिसले. कित्येक दिवसांपासून पाळलेले ते वाघ पाळलेल्या कुठ्यासारखे त्या भिल्लांच्या बरोबर सुका-स्थान घेत होते.

"शिवदत्ता, घानाच आम्हें भिल्ल वीर नरवाहुवाच्या सैन्यावर खोबणार आहेत. असा गोकळा मोडलेला एक वाघ संभर

सैनिका इतका घुमाकूळ साजवू शकतो हो मोठे उत्कर्ष तेथून दिसून येईल. नर-वाहुवाच्या हत्तींच्या सैन्याला पळवून लावायला एक सिंह पुरे. पायदळ सैन्याला पळवून लावायला आमच्या जवळ भरपूर शस्त्रास्त्र सामुग्री आहे." वृद्धाने आपल्या सैन्यबळाची शिवदत्ताला करणना याबो पासाळी हे सर्व वर्णन केले.

मी तेव्हा भिल्ल युक्ताच्या धाडसी-पणाची खूप प्रशंसा केली. त्या वृद्ध नायकाला जवळ मिळणार याचा तो आत्मविश्वास होता तो पाहून मी तर आश्चर्याचकितच झालो. बाधासिंहाना मोडल्यावर सैन्याची पळापळा झाली व विघाटी बाण लागल्याने सुशिक्षित सैन्यातले काही लोक तडफडून मेले तरी

युद्ध विक्रमे कठीण या गोष्टीची त्या भिल्ल नायकाला कल्पना नव्हती.

तो खूप विचारमग्न होऊन वृद्धे वृद्धे प्रवासप चालत होता. वाटेत खाचखडगे तुडवीत व ओढे पार करून आम्ही वाट बरपाच्या प्रयत्नातून पुढे जात होतो. एका जागेी दहा भिल्ल तरुण लहान लहान टोपल्यात असलेल्या मुळ्या एका मोठ्या टोपल्यात एकत्र करीत होते. त्या टाकतांना ते तरुण जी सावधगिरी बाळगीत होते ती पाहून मी तर चकितच झालो. त्या मोठ्या टोपल्यात ते घाकत बाहेत ते काय?" मी त्या वृद्ध नायकाला विचारले.

"साप!" मसे वृद्ध म्हणाला.

“विचारी माव का? त्यांचा उपयोग काय, हे तुम्हाला लवकरच दिसेल!” म्हणून वृद्ध नायक म्हणाला.

त्या वेळी आम्ही एका बोंगराळ प्रवेशात येऊन पोचलो. सगळीं ऊंच बोंगर असल्याची सुचना म्हणून खूप उंच झाडे व गरत दिसत होती.

“मोपल्या सगळीं माहे सो अन्धन एच बोंगर माहे. त्यावर एक जुनाट किल्ला आहे. ही मोष्ट वा कुंडलितो बेटावरच्या भोंकाना साहीतच वाही. ल्हानपणापासून घटकणांच्या आमच्यासारख्या काही मोजक्या मुद्यांना त्या किल्ल्याची दृग्भक्षित माहिती आहे. वृद्ध नायक म्हणाला.

मी मान हलवून हुंकार देत खीनपणे चालत होतो. जर वा शाट भरण्यात असा किल्ला असेल तर त्या किल्ल्यात राहून तरपावनाच्या वेळून लोंड देणे कार सोपे जाईल, जसे मला वाटले. सगळीं व पाडमी असा बोन तीन हजार मिन्स तरपावनाच्या वततीने तरपावनाला व त्याच्या येन्वाला नानाप्रकारे सतावून सोडलां वेईल.

मी वृद्ध नायकाला विचारले—“किल्ला कार जुनाट व पडलेला आहे का?”

“पार पडून गेला आहे असे म्हणतां येणार नाही, परंतु तो जुना व पडका

मान आहे आपण ती हस्तगत करून त्यावर आपले ठाणे बळकट करून घ्याल तर क्षुब्ध पायबळ सैन्य सोडून घोबवळ व गजबळ वर चढून येणे शक्य नाही. यदा कदाचित शत्रू चोळका करून आलाच तरे वरून दगड व खडक इकलून झाला ठार करणे सहजो शक्य आहे. एकाच दुसराच शत्रू आला तर तेथल्या झाडांवर लपून राहून त्यांच्यावर विचारी बाण वगैरे सोडून त्यांना ठार करतां येईल.” वृद्ध नायक म्हणाला.

वृद्ध नायक म्हणाला ते ऐकून मला कार मानंद झाला. शेवटी विजय बळवाली तरपावनाच्या आला तरी त्याच्या सैन्याच

जें नुकसान होईल त्याची त्याला खूपच भरपाई करायी लागेल. त्याच वेळी राजधानीत नरबाहुनाच्या अत्याचाराविषय प्रजेने बंड केले तर त्याचे पत्न निश्चितच भाहे!

आम्ही एकाबाहुन एक डोंगराच्या चढणी चढू लागलो. त्या मागात लोकांची येजा कमी असल्याची खूण म्हणून कोठे पाऊल घाटही नव्हती. आमच्या पुढे जुळे चालत असलेले मिळत तक्षण सभोर मोगारी झाडं झडपें देत वगैरे छाटीत बाभूला वाट करून देत होते.

चापली दुनार झाली. सूर्य डोक्यावर झाला. त्या वेळी आम्ही डोंगर चढून किल्ल्याजवळारी पोचलो होतो. तो डोंगर किती उंच आहे हे आम्ही डोंगराच्या शिखरावर पोचिपर्यंत कळले नाही. तेथे घसकून पडलेल्या एका तडावर उभे राहून आम्ही पाहिले तर सर्व कुंडलिनी हीच व त्याच्या जवळ बाजूला पसरलेला महासागर छान दिसत होता.

किल्ला कसा स्थितीत होता? वस्तू राहून बाजूपासून बांधले रक्षण कोठवर काफळ घेता येईल? खरोखरी ते इतक्या दूर येऊन शकतील का? या सर्व गोष्टी माझ्या होव्यात थोळत होत्या.

एकेकाळी हा किल्ला किती बळकट होता याची सास देणारे मोठ मोठे स्तंभ, बुरूज व भिती होत्या. किल्ल्यात यायला जे मुख्य द्वार होते, त्यातले एक उंच द्वार तुटलेल्या स्थितीत बाजूला पडलेले होते. दुसरे बंध साऊन खांदी पडण्याच्या स्थितीत होते.

"शिवदत्ता! तुला किल्ल्यात जाऊन पाहून मायबं असेल तर मी आमच्या तक्ष मंडळीपैकी एका दोघांना बरोबर पाठवीन." भिल्लनायक म्हणाला. इतक्यांत आमचे कानाचे पडदे पोहून टाकणाऱ्या आरटा बोरडा आणि हत्तीचे धींकार ऐकू झाले.

"हे काम बरे?" असे म्हणत बुद्ध नायक त्या आनाजाच्या बिसने पालोला बेंक लागला. (क्रमशः)

महाकवी

विक्रमादित्यास जाणता इतू सोडला नाही;

तो आहाजवळ गेला व झालावर लीबकळत असलेले प्रंग खांद्यावर घेऊन तो समझनाच्या दिशेने चालू लागला तेव्हा प्रेतांत असलेला वेताळ त्याला म्हणाला—
"रत्ना! कार्यासाठी साठी तू पैत असलेले काय याखाणण्याजोगे आहेत कारण दुष्कळीदां लोक मेहनत करून फळ हाती यण्याची चिन्ह दिसली नाहीत की हताश होऊन मध्येच हातपाय घालून बसतात. तू मात्र अविश्रांत परिश्रम करीत आहेस. त्याचे कौतुक करावे तेवढे थोडे आहे. परंतु कार्यासाठी न झाल्यावर जाणून ब्रूजेन काही लोक अज्ञातवासात राहतात. तशीच नवी अवस्था हाईल की काय अशी मला ग काय आहे. परंतु काही वेळा असे होते की आपल्या दुष्टीत जी इरादब असता ती इतरांच्या दुष्टीत विजय असतो. अशा

वेळी छालेल्या स्तुतीमुळे आपण आनंदित व्हावे की सत्य घटना सांगून टाकाव्यात असा प्रश्न निर्माण होतो. अशा समस्येवर प्रभाकर नावाच्या महाकवीने काय केले असेच त्याची गोष्ट या पुण्या सांगतो. त्याने तुम्हा अमपरिहार होईल." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

प्रवाळदेशाची राजधानी प्रभाकरपूर येथे प्रभाकर नावाचा एक कवी राहात होता. राजाश्रय मिळविणे तेथे सोपे नसतं, तरी राजदरबारात स्थान मिळविण्यासाठी त्याने अनेक प्रयत्न केले. परंतु तेथे आधीपासूनच कृष्ण मांडून वसलेल्या स्वार्थी व मत्सरी पक्षाच्या मुळे त्याला दिव्य प्रवेश मिळू

पावला नाही. अशाकरावे वय जवळच चौस वर्षे ही नव्हते तो एक विधायक तरुण होता. उज्जीविकेचे साधन कम प्राप्त करावे या विचिंतने तो अवताराच त्याची बायको मरण पावली तिच्या अर्धा पवित्र गंगानदीत टाकण्यासाठी तो जो अश्वत्थ कापूस गंला जो पुन्हा प्राकारपुरास परत आलाच नाही.

त्यानंतर बऱ्याच वर्षांनी धुवराज प्रणेन प्रवाळ देशाचा राजा झाला त्याला साहित्याची अतिशय आवड होती. कवी व पंडित तसेच विद्वानांचा तो आदर करीत असे. तो स्वतः कुनी ताडपत्रावर किंवा सोजपत्रावर लिहिलेली पुराणे व साहित्य नेहमी वाचीत असे. एकदा प्रभाकराचे लिहिलेले एक दुर्लभ काव्य त्याच्या वाचण्यात आले ते प्रणेन महाराजांना अतिशय आवडले.

अशा प्रकारे एकदा महाराजांना त्या कवीची महापंडा घटस्थानंतर तो खोष्ट इतर लोकांसह पसरण्यास किती वेळ लागणार? थोड्या दिवसातच तो सर्व राज्यात प्रसिद्ध झाला. राज्यातील सर्व पंडित व विद्वान प्रभाकराचा महाकवी मानू लागले व त्याच्या प्रत्येक रचनेस महाकाव्य मानू लागले. त्याच्या विविध काव्यसृष्टीची लोक स्तुती करू लागले. महाराज प्रणेन

त्या साहित्यिक उपांबर खूप होते. प्रवाळ-देशाचा राजकवी म्हणून प्रभाकरास सन्मान मिळाला. दरवर्षी प्रभाकराची आठवण म्हणून एक समारंभ केला जात असे. त्यात देशादेशीचे कवी, पंडित, विद्वान यांचे यत्न भरत.

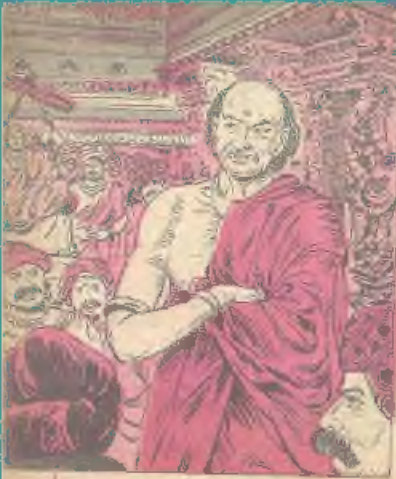
एकदा अशाच एका प्रसंगी सर्व पंडितवर्ग व विद्वानांत महाकवी प्रभाकराची स्तुती घालली होती. प्रभाकराच्या काव्यातील वरावरणने वाचून काही विद्वान त्याला कुलीन म्हणत असत. त्याचे तर्हील, आजोबा मारेच विद्वान अगदीच म्हणून प्रभाकराची विद्वता वरावरपरागत आहे, असे काही विद्वान म्हणत होते, तर इतर काही विद्वान असे म्हणत होते की त्याच्या काव्याचे कोण-त्याही दृष्टिकोनातून पाहणी केळी तरी त्यात चुक सापडायची नाही, ते आदर्श कवी आहेत. काही पंडित असे म्हणत होते की महाकवी प्रभाकराची बायको जतिमय सुंदर असावी म्हणून त्याच्या आधारेच त्याने गौरववर्णने इतकी सुंदर केली असावीत.

काही लोक स्तुतीची कीर्ती पसरवावी यासाठी हुपापत्ते अस्ताव व त्यासाठी जिव कुचपत करण्यासही तयार असतात. 'जेन केन प्रकारेण प्रसिद्ध पुरोभवैत' ही म्हण प्रसिद्ध आहे. परंतु या विषय आणखी

काही तरे विद्वान प्रसिद्धी परांगभूतच असतात. तेच वास्तविकपणे घोर होत. जो स्वतःला मोठा म्हणतो तो जगात कधीच मोठा होत नाही. परंतु ज्याला इतर लोक मोठा म्हणतात तोच बोर होय! हिऱ्याचे तेज कधी लपत नाही. ते महजी प्रगट होते. परंतु हिऱ्याची पारख मसाला इपी नाही तर दगड म्हणून कोणी अज्ञान त्याला फेकून देईल, महाराज प्रणेन हे असेच एक रत्नफारखी होते.

एवढे वेळी त्या सनगीत एक पयोवृद्ध कवी उठून उभा राहिला, राजासह सर्वजण त्याच्याकडे जवाक होऊन पाहू लागले. तो वृद्ध पंडित हळू व मज्ज वावाजत घोष

जाणता, "मी महाराज व इतर विद्वानांना प्रथम बंदन करतो. मला निवेदन करावे घाते वाहे की, महाकवी प्रभाकराने निःशेष चांगल्या काव्यांची रचना केली असेल, परंतु त्यात समकालीन मुळांची नकारण स्तुति करणे योग्य नाही." सध्याचे विद्वान त्याच्या या म्हणण्यावर आश्चर्यचकित होऊन त्याच्याकडे पाहू लागले.

त्याकडे बघून हुजुस करून वृद्ध कवी पुनः म्हणाला—“तुम्ही समजता त्याप्रमाणे महाकवी प्रभाकर कुलीक नाही, एका विविध परिस्थितीत एका खाज्ख्या वर्गाच्या स्त्रीच्या पोटी त्याने जन्म घेतला आहे. ही गोष्ट त्याच्या वडिलांप्रमाणे

कांणालाही माहीत नाही. त्याने रचलेल्या साहित्यात ही एवढी स्तुति करण्याइतके काहीच नाही. त्याच्या रचनांतील दोष मुद्दामांची एकाही विद्वानाच्या लक्षात येऊ नयेत हे आश्चर्यच आहे, त्यानेचन वयाकराची वयकी अतिशय कुरूप होती. तिला अनेक प्रकारच्या म्हावी होत्या व त्यातच तिचा मृत्यू झाला.”

त्या वृद्ध कवीचे म्हणणे ऐकून दळारात पोचत व कुठकुठे पुढे झाली. हा स्थापरा कवी प्रभाकराविषयी वाटत असलेल्या वैषम्येने असे काहीतरी बघूनतो आहे. या माणसाम एक क्षण देखील दरबारात राहू देता कसा नव्हे बसे सारे दरबारी म्हणू लागले.

महाराज प्रसेन मुद्दा या वृद्धावर रागावून व म्हणाले—“एका महाकवीविषयी त्याचा अतिशय परिचय अनन्यासारखेच तु बोलत आहेस. त्याच्या कुलीकत्वाविषयी, त्याच्या वयकीविषयी प्रसेन असल्यासारखे बोलत आहेस. तू काहीस तरी सांग! खर मोग नाहीतर तुला माहित कळोस मला शिक्षा करीन.

यावर तो वृद्ध कवी एकदा सर्व पंडित व दरबारी लोकांच्या कडे पाहून म्हणाला—“महाराज! वयाळ विद्वानांची काही व्यवर्ती पाड्याच वयाच्या आहेत. कितोही

जरी काळ कोठला तरी मला परिचय करून द्यावेर ते मला जोडलेलीस असे घेता वाटते. विष्णू दीक्षावर्ती माझा अधिक परिचय होना. मलाकडे मलाकडे म्हणून तुम्ही ज्याचा गौरव करीत आहात तो प्रभाकर पोच आहे.”

वृद्धकवीचे हे म्हणणे ऐकून दरबारातील पंडित पंडितानी त्याचा जयजयकार केला. महाराज प्रसेन घांते मिहामात्राच्या जयजयकार केला. त्याच्या अभिमान केले.

दरबारात पोचत नांगल काही वेळ वेताळ रावला, वृद्ध म्हणाला—“महाकवी म्हणून त्याच्या दरबारात स्वतःचा गौरव व जयजयकार होत असताना स्वतः विषयीच्या अग्रिय वस्तु मला गोष्टी तेथे सांगल्यासारखे प्रभाकराचा काय हेतू असावा? म्हणतार—पणाला त्याची बुद्धी तर चळली नव्हती? या कथेचे योग्य प्रकाराने समाधान न मिळाले मला. जोकराची संभर शकल होऊन मुक्या पायावर लोंढा मारातील.”

साधर निरुत्साहित्याने असलेला मोग सोडून असे उतरा दिव—“प्रभाकराच्या बोलण्याच्या पद्धतीवरून तो केवळ महाकवीच नव्हे तर सज्जन सत्वशील असल्यानेही स्पष्ट झाले. म्हणून वृद्धी चळण्याचा प्रयत्न निर्माण होत नाही. स्वतःविषयीची ही खरी परिस्थिती एका विशिष्ट कारणामुळे त्याने सांगितली असातकवी म्हणून तो तयार होऊन गेला. महाराज प्रसेन व इतर विद्वान भंडळींनी त्याच्या साहित्याचोखर त्याचे व्यक्तिमत्व मुद्दा वैदीप्यमान करून ठेवले होते तेव्हा काही कोठला स्तुतीचा निर्माण होऊन बघे म्हणून त्या क्षत्रवृत्त सत्यशील महाकवीने खऱ्या गोष्टी तेथे सांगल्यासारखे त्याच्या वैयक्तिक जीवनाविषयी काही मतभेद निर्माण होण्याची वाकपुताच राहिली नाही.”

अशा प्रकारे राजाचे मीन मग होताच प्रतापीक वेताळ प्रतामह राजाच्या खाद्यानला गाहीसा होऊन आठावर जाऊन होऊन मुक्या पायावर लोंढा मारातील.”

(कल्पित)

प्रसंगावधान

फुलपुर नावाच्या गावात अविनाश नावाचा एक विद्वान मनाथ राहत होता. वेद, शास्त्र पुराण साध्यांचा त्याने अभ्यास होता. त्याने त्याला कीर्तन करण्याची व नाटकात काम करण्याची हीत होती.

अविनाशाचा आवाज गोड व खणखणीत होता. तो गाऊ लागला की त्याचा आवाज गावातल्या कानाकोपऱ्यात ऐकू येई. त्याचे गाणे ऐकल्यानंतर त्याची स्तुती न करणारे लोकच नव्हते. आसपासच्या पंचक्रांतीत कोठही कार्यक्रमासाठी गावपाचे आमंत्रण तो घोड्यावर बसून प्रवास करीत असे. त्याने तो प्रवेश होऊन होता.

एकदा असाच तो एका साबारच्या गावात कीर्तन वगैरे कार्यक्रमानंतर फुलपुरास परत येत होता. त्याला घोडा कपात तरी भदरला व अविनाशला न दुर्मानता वाटेल तसा चीखुर उडवत लागला.

व अशाच एके ठिकाणी दोन चोर साडान्त आले व त्यांनी घोड्यास धरले.

अविनाशात मनोमन जोळखले की आता आपण या चोरांच्या तावरीत सापडलो आता काय करावे या विचारात असतानाच त्या दोन चोरांपैकी एक जण मुरा दाखवून म्हणाला "अहो कीर्तनकार महागज! कृपा करून घोड्यावरून उतरा! व तुमच्या अवलंब असलेले सवे धन संपत्ती भुकाट्यात आम्हाला देऊन द्याका.

अविनाशाजवळ पैसे होतेच परंतु त्या शिवाय त्याच्या अभिनयावर खूप तोंडून लोकांनी दिलेली काही सोन्याचढीच्या भटकस्तुही होत्या. जसे अमृता धर आला. चोरांना आयुजे मिळणार. आपण त्याला भुक्कणार याचे त्याच्या इतिहास वाईट लागले. तरीनूढा घोर झडत तो मोठ्या दडून लागली उतरला. पेद्यांची थेंप त्याचे मन

दिली व पुढे म्हणाला-"साध्याजवळच सर्व धन मी तुम्हाला देतो, पण यास एक म्हणू-तुम्ही एका जंगलात या झोके वाज पाट्यात गावात राहा. कुकुरांच्या आवाजात

गावाभास दिसणार. पण कार्यक्रम होणा आता तर पोलीस यातून कायदा करणार. ही सव म्हणाय गाणी मी गात दिवस येवतून करून गाणी पाठ केले आहेत परंतु य झुड घोड्याने उचळून जाऊन आज्ञा कर कुकुरांनी आहे. आतां मला न रकीत काम करता येणार नाही आता निघत तुमच्या समोर तशी म्हणून दाखवितो. तुम्हाच्या ती गाणी आवडली तर तुम्ही मला साड्या गावचा रस्ता दाखवा चालू नत ?"

चोरांनी त्यात तिल्लो घेवी घेतली व ते म्हणाले-"ठीक आहे. तू गाणा म्हणून दाखव गाणी आवडली तरी व न आवडली तरी आम्ही तुला गाद दाखव.

अविनाशला खड्या व चढ्या मुरात एक छान गाण म्हटले ते एकून चोरांना आश्चर्य वाटले हे म्हणाले- अरेव्या! तू तर फारच छान म्हणतोस गाण. खजून एक गाणे गाऊन दाखव पाहू."

घातंनर अविनाशात वहीत्यापक्षाहो चढ्या स्वरान लोको म्हणण्यास मुरवात केवी त्याच्या सुरेल आवाजातील पलोको व गीते एकून चोर आपले देहभान विसरत गले. अविनाशात रमभुमीवर म्हटल्यासारखे चढ्या मुरात आपले भयान चालूच ठेवले.

प्रकारे एक ताल गायन केल्यानंतर अविनाशने आपलं माथे झिजविलं व त्या चोराकडे पाहून स्मित वीर त्यावेळी घाते रुखाचा तरी आश्वास आला म्हणून चोराची माना बलविण्या वंछा तेथे चार वलदद माणसे हातात कुन्त ही घळन उभी असल्याचे त्यांना दिसल त्यांना पाहून ते चोर भीतीने परस्पर कापू लागले.

त्या चोरांनी मिळून दोन चोरांना होण्यांनी बांधून टाकले तेव्हा अविनाशने यांना विनं ऐकली 'चोरांना एकवड्यासाठी शस्त्रासह यणारे तुम्ही कोण आहात ?'

'आम्ही लाकडतोड या जंगलात लाकड ताडण्यासाठी नहमी येत असतो आम्ही!'

त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

होतात. त्यांनी उत्तर देऊन त्यांनी चोरांना

की पुत्र नावच्या गावी रामराव नावाचे

एक धर्मज्ञ गुरुस्थ रहात असत.

ते ज्या आश्रमात नाव जाऊन ते तेच आश्रम

जाऊन होते त्यांना मूलवाळ नव्हते. आम्हा-

नाच्या चाली विचारपूस करणारे

होतात त्यांचा नावलोकि होत.

एकदा त्यांच्या घरी गोपाळ नावाचा

एक मुलगा आला. तो रामरावाच्या

नावाच्या होता. गावात काही काम होते

ना. फक्त एकच वेळ रामरावाच्या घरी

जवळ त्यातून कोठतरी जवळ येत जसे

गोपाळना तो संकोचीपणा असावा असे

वाटत. जानकीबाई त्याला म्हणाल्या-

'मात्र तका कम्मत आवा! आम्हाला

क्या ही संपाद करणं मला काही प्राप्तच

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

नाही. तका ? आम्हांका एकदघाला जका-

जानकीबाईंनी किती सांगितले तरी

गोपाळ कांढून तरी लाऊनविऊन पावचा

आणि काही तरी तांगून वेळ मारून

व्यावचा.

असे सांगली पाच एक दिवस लांदले

जानकीबाई पत्तोळा म्हणाल्या 'हा मुलगा

फार संकोची विसतो आहे! आपल्या घरी

राहून इतरांच्या घरी जाऊन बसतो मग

नात्यासली माणस नाव नाही का ठवणार ?'

'मग काय करायच ? मला सर्वांचे

रोग जाहे नाही का ? मी पोटावर जेवतही

नाही. माझ्याबरोबर जेवायला बसला की

त्याला पोटावर जेवायला संकोच होत

असावा !' रामराव म्हणाले.

गोपाळ त्या गावी दोन दिवस राहून

विघ्न गला त्यानंतर हजारच्या गावी

कोणी ओठे घेऊनच आले आहेत, असे

जानकीला कळले त्या वेळच्याकडे जाऊन

त्यांच औषध घेवचं उमा जानकीबाईन आयहू मेला

त्या गावान रामरावांचे दुसरे एक नातेवाईक रघु न असत कायका पाठाणीचे लग्नही रघु हादलाआता रामराव याच काका वडून त्या सार्वी सज आणि त्या नातेवाईकांकडे उतरले

कही न ही हो मला कंठपी अर्जोण होत व थक र पेटोस लागून औषधपात्रो कराया वस आयला' रामराव आपल्या नातेवाईकांना म्हणाले

जानकीबाई सयच म्हणा या- दादा अज नुहून च माग, भगवराच नाव लागून क काय घाम नेरी खातोले तर हायथ

काको धरी पाहूणा अला नी वजत कर पडून अर्धवर्णाही पात्रावरून उठून आला विद न त्याआमागे नेरी दरीता पोअर जवळला तका का "

ते एकून नी नावज ईस दुगल म्हणाले हू खल वदिले आना मो नुयचा भीडेनरपणा म्हणू को म्हणाले नाहोनेट श्रीजकाल मकीच करण र नावधार्क क ठ आहून हू' माझ म्हुणाल तर मो जवनी न मराहा पवन गाहो तरा आमच्या घरा गगने नावधार्क विलासल गावून एक म एक पक्करीत थ कुतस अंत न आ'ण आमच्या द्विच म्हणाले तर गदतमुहो चांगल्या म्हालंटेर भजीमगरखं चवदार होतं

त्या दिवशी रात्री रामराव घोटभर मागून मागून दाडवून जवळ जानकीबाईन गुठो गाराक काय चारवाला हाका जमनाच अत्यक्ष पाहिल परंतु कथा चार घास न खाणाया पय नय च्या घरी भूक मारून व रपुन ख न आहू हू पाहून तिला आश्चर्या-वरादर बाईट वाटले

या गावी यांथ हांना कातून एकही भूक कागली त्या परसिद्धगाराच माहू त कथा अस जवळत मो पाहिले ताहा तमराकाड होळ वटाकून पहात जानकी बाई आपल्या नातेवाईकांना म्हणाल्या

इ ईह री सय आमच्या लिकव हातव वनेव आहे' मध्यवरी गरीठ नावाचा एक ना आका हला नी तयाच' दारोज ना व हांवरी घरावर काय म म म म म "

रामरावचा' ना वकईक म्हाला का

'काय हू पावाठ म्हणता? जानकी व डेल अ वेधेचवत हू कुल विवरले

नातेवाईवान ग पाळविपवाचं हू हिता ना'वतले' ना'वतव त्याच्या घरी आलका त्ता ठव या या घरी यही क ने' दिवत नाले' हाक चाणपणिश चहा वाबनात घेत काय उर अकारवा सकाच नाकोवला त ही हू ज नत य ईला जाळवत

त न रवाईक काही वेळ थांबून जानकी व ईत म्हणाला अजोणा व अ ज मागून औषधाणी करपाआमी तुम्ही या गावी आ'त हा रत उयल' तुमची कायच माहा उक हा नी मो कायमचा रोगी हांता 'कने औषध दला परंतु आमच्या कोरतावरील काल्प कथकत उक्कयां पळ रत चांगल पथ्य ल भयं यथेच राहिल तर रामराबाईन मुहो लागल पय्य लाभल

त सर्व रकण्यावर जानकीव ईला त्याचा अपम रच खाल्दामारख बायल त्या दवडा गावा या आपल्या पतीक

म्हणाल्या- तुमच नातव हेक आ'त आघकाचो पक्करो व खणणी चराच अजत आणि तुम्हां माझवविपयो एक घटका को कमे न हो कला कहीन को हो? ' म्हणता म्हणता आपल्या दाळधन मळ आ'ल

नी काय म्हणू म्हणतेस? माझा स्वभाव जाणून मुकीची ती वलायणा कयता तशा वातावरण मर्यादायकांची पाठय वचून ताहू व्हायला रामराव म्हणाले

'तुम्हाला खी त्वरताच सकाच अनेक इग जवळच्या वळी नी नाहा दानविनात व? तुम्हा मागून घेतलव को यत दरी कधी अस कुलत का? बाइमाल विचारल

त्याला कारण, खरे म्हणजे तर सकोच तो तर आपल्या बायकोच्या संपादकी एनडी नावाच्या कसो आहे तो एकून बप्प बसणे योग्य होईल का? म्हणून मी भाजी एका वेळी वाढलेली पुन्हा मी मागितली" रामराव म्हणाले.

'ते सर्व काही नाही तुम्ही मला दुष-भोळी मानून धाकून का, तो पोपाळ आणि जाता तुम्ही मुळा जाणून घ्यायला या घरात माझी मान खाली करण्यासाठी हे सर्व नाटक घडलात ती आणि हे मुझ माझ्या नात्यातले नाहीत तुमच्याच नात्यातले आहेत ना?' असे म्हणत जानकीबाई मुसुमसु रडू लागल्या

रामराव बायकोची समजूत घालीत म्हणाले- 'मुळा वाईट वाटल म्हणून मी इतके दिवस बोललो नाही मी खरीखर भिडस्त आहे हे मी आता साबित करून दाखवितो"

जानकीबाई लगेच आपलं रुडप लावून म्हणाल्या- 'तुम्ही ते कसे सिद्ध करणार ते एक दे तरी!'

रामराव एकदोन मिनिट स्तब्ध राहून व स्वताला हावकून म्हणाले- "खरे सग-मला अजीर्ण नावाचा आजार नाहीच' तुला संपाक मला आवडत नाही त गोष्ट मी सांगितली तर मुळा वाईट वाटल म्हणून तू माळत होतीस ते तुझा व त म्हणून चार घास गिळून मुळा काढून त्याचा निवाय खानाबळकल्या बाईच्या घरी जाऊन पोतणार बेवत होतो. कसल्या बायला जवळ मी भिडस्तपणा दाखवीत होत। यावरून शरणला जन्म पयाण ते काय देऊ?"

जानकीबाईचा व्हारा पांढरा फड पडला बुसपाळ दिवशी दीर्घ आपल्या गावी निघून गेली. दोन दिवसांमधी जानकीबाईंनी एका उत्तम संपाकिणीला नेमले ती सर्व तऱ्हेची पक्काने करण्यात निष्णात होत। त्यानंतर रामरावांनी त्यांना अजीर्ण होत असल्याची तक्रार कधी बायकोजवळ गेली नाही व ते व्यवस्थित घरीच जेवू लागे लागले

अराजक

साम्राज्य काही येथे राज्य करीत असता वस्तर पांचाल देशाची राजधानी कापित्य येथे पांचाल राज्य करीत होता. तो भोगविलाबात मुद्दल गेला होता आणि नीति अनीतीचा विचार त्याच्या मनाला कधी शिकलाही नाही त्याचं राज्य कारभारात मुलीच रम जम यथा राजा तथा प्रजा या म्हणा प्रमाण राज सांगतच त्याचे मर्जासुद्धा नीति अनीतीचा मुळाच विचार करीत नसत प्रजेवर विवर्षदिवस करत भार काढतच गेला. राज्यात सर्वत्र अराजक माजल

राज्यात अराजकच माजल्यावर प्रज्या ज वनातह' पाय फडकल झाल दिवसा राज्याच्या शिप मांचा उपद्रव्याव आणि राजाची चाराचा त्रम वाढतच गेला म्हणून साम्राज्य आपल्या घराबा कुत्रे घालून अराज्य फाटव व काटकी लाड घालून

बायकापोरीना घेऊन रानात जाऊन राहू लागल. ते दिवसभर जंगलात रहात व रात्री आपल्या घरी येत अगा सभयी रोधयत्वाची मगरा बाहेरच्या तिवुक वृक्षाचे अधिष्ठान देवत म्हणून अवतार घारण केला राजा दरवर्षी त्या वृक्षाची पूजा करीत असे व त्यासाठी एक हजार माद (दोन रुपयांचं एक माण) खर्च करीत असे 'बाप रे बाप! बाई इतक्या वृक्षा-भनगलेत पूजा करणारा राजा अधिदेकी-पणाने वागून आपल्या राज्यदाद अराजक मानवावला कारणीभूत व्हावा ना! याला सद्गुपदेश करणारा भाइयाशिवाय दुसरा कोण अतू शकेश?' तिवुक वृक्षाच्या अधिष्ठान देवतेला वाटले तो एक दिवशी राजा राजा सोपल्यावर त्याच्या स्वप्नात येऊन म्हणाला- 'राजा,

राज्यतन्त्र अर्थात् राज्ये मध्ये शासनाचे
राज्याचे स्वरूप व अर्थ व्यवस्था करून
तिदुकदेव संतर्पित पारलः

राजाच्या हृदयात शासनादय झाला
आपला राज्य कस आहे हे स्वतः पाहण्या
त्याने ठरविले दुसऱ्याच दिवशी राजाहने न
त्याने आपल्या सर्व मंत्र्यांना बालाविले
आणि त्यांना त्याने आपापली कामे निय-
मितपणे करायला बजाविले. तत्तर त्याने
आपल्या पुरोहिताला बरोबर घेऊन न पुन-
कडल्या दाराचे बाहेर येव पालकन न
राजाची पाहणी करायला निघाला.

ताराबाहेर एका घरासमोर त्याला एक
बुड बुडस्य घरले ते आपल्या घरात
कुलूप लावून व बासवर काटेरी साडे उभी
करून आपल्या हायको व मुलांसह अगम्य न
निघून गेले. बाळांचे पडल्यावर ते गुह्यां
घरा परतले आणि दार उघड लागले
ते हे त्याच्या गुह्याला एक काटा
लागला ते जपिते वर वगळ व गुह्यांत
मोडलेला काटा काढीत म्हणाले—'माझ्या
गुह्यात हा काटा मोडला तसा मृदात
आमच्या राजाच्या गुह्यात ला बाण लागे'

तो राय एकत राजाचा पुरोहित त्या
गुह्यातले पत्ता व त्याचे विचारले
कधी गुह्यात वर फार बुड विचार व हा
गुह्यात राजाचे दिवने नाही इतकें वगळ

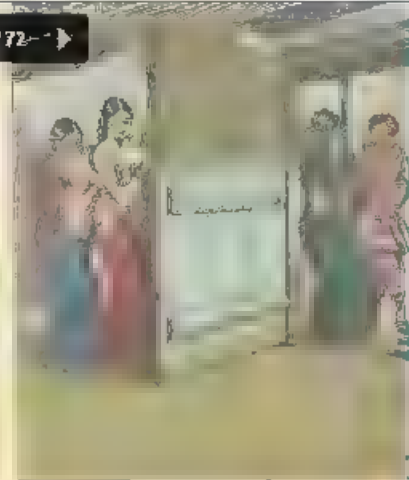
पण काट्यावर पडल्या तर त्यात राजाचा
काय होईल?"

"राजा अमीतिकर अशल्याकारणाने
त्याचे सर्व अधिकारी गुह्य झाले आहेत.
दिवसे राजाच्या शिपायांचा वास आणि
नांगर सुळसुळाट; म्हणून दारावर
काट्या आहेत काढवी ठवून प्रजा बायको
पारसह रागन पळून जात आहेत नाही
तर न स्या पायात हा काटा मोडायचे
कारणच काय होतं?" तो बुड म्हणाला

व पुरोहित आपली एका मावी
शक तेव त्यांना एक स्त्री भेटली तिला
दान घाली होत्या त्यांचे लग्नाचे वय झाले
होय परंतु त्यांची लग्न झाली नव्हती.

राजा राजात घेऊन जाणे बरोबर
वाचने नाही म्हणून ती त्यांना घरातच ठेवी
व घरात राहणारी लाकडे, पाने वगैरे
तोच घेत आणून देई ती शकिली कसली
नरा पाने काढायला म्हणून झाडावर चढली
अमनांवात पडली व म्हणाली—'हा राजा
घरात काय नाही?' हा जिवंत असेपर्यंत मुलीची
राज गुह्यात तोल का नाही शकता!"

ते एक पुरोहित वगळ जाऊन तिला
दिवसे लागला—'काय हा म्हणारे, कधी
मर्बे जाईल व?' राज्यातल्या शक्येक मुलीचा
नगर जाधन रंग हेच का राजाचे काम
होत'

"दिवसे राजाच्या शिपायांचा भीती
राजी बोरपी गेला' मुलीचा वरसोपनाच
कास कस न्हायच?" ती बाई म्हणाली
राजा व पुरोहित तेथून आपली पुढे
निघून गेले

शेव नांगरीत असलेला एक शेतकरी
त्यांना दिसला. तो नांगरीत असला नांग-
राची दांडी खुसपली गेल्याने वीक झाली
पडला. लग्न तो शेतकरी संतप्तून
म्हणाला—'या पांचाल देशाच्या राजाच्या
छातीत भाला भोसकला आऊत तो का नाही
पडत? आमचे कष्ट तरी यांचेतील!'

पुरोहिताने जवळ जाऊन त्या शेतकऱ्याला
विचारले—'काय रे, तुझ्या मिष्काळजीपणा-

मी तितुकदेव आहे रे! तुला काही उपदेश
करावा म्हणून आलो आहे.'

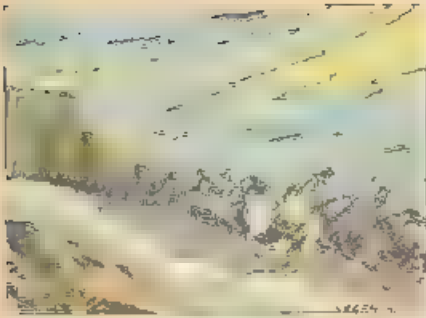
राजाने तत्प्रपणे नमस्कार करून विचा-
रले—'देवा, कोणताही उपदेश करायला?'

'राजा, वृ शब्दापूर्वक राज्य करीत
नाहीस. म्हणून तुझ राज्य नष्ट होऊ
लागले आहे. जो राजा राज्यकारभार लक्ष
देऊन शब्दापूर्वक पहात नाही तो व्हल्लोकी
स्वतःचे राज्य घालवून बसतो व परलोकी
नरकवास उपभोगतो' तितुकदेव म्हणाला

राजाने विचारले तर देवा मी याचा
काय करू म्हणतील?

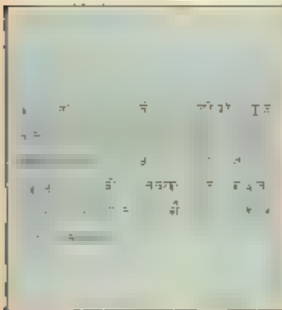
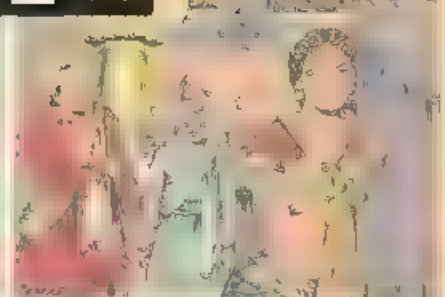
"उशिरा का होईना, यापुढे तरी तू
राज्यकारभार मू स्वतःच पहात जा

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
 श्रीकृष्णाय नमः ।
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
 श्रीकृष्णाय नमः ।
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
 श्रीकृष्णाय नमः ।
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
 श्रीकृष्णाय नमः ।
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
 श्रीकृष्णाय नमः ।

॥ श्री गणेशाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ श्री गणेशाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ श्री गणेशाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ श्री गणेशाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ श्री गणेशाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ श्री गणेशाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ श्री गणेशाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ श्री गणेशाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

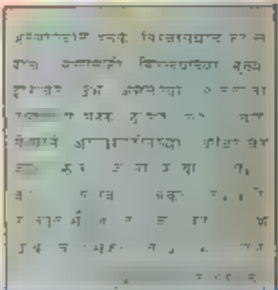
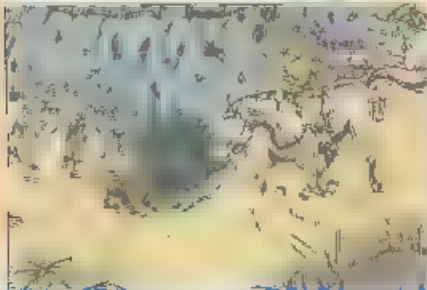
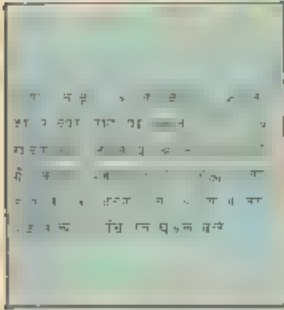
॥ श्री गणेशाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ श्री गणेशाय नमः ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

Fullscreen

127

127

सैनिकाचा सदुद्देश

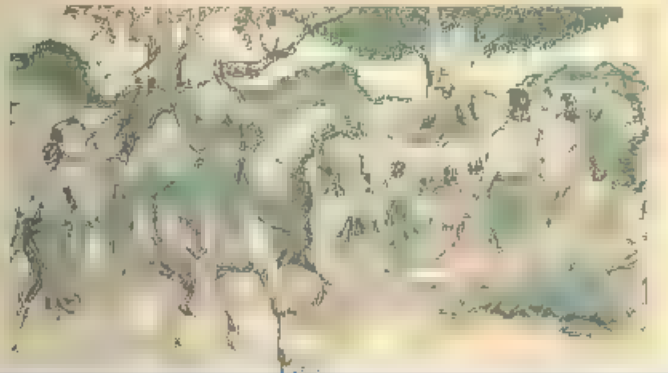
एका महाराकडे जाण्यास रात्रभोगाला जाऊन एका आमनाईत १२ गुन्हे शाय्या जिव्यांना उपरोक्त करीत होता जिथ्यांपैकी काहीजण तळपुर्क पुढे यांचे ते गेकव होते इतर काही तिकडे बुलंक्ष करीत व मुजबुन करीत असले होते.

याच वेळी तेथे एक घोडेस्वार मुजाव याय मुदलेल्या स्विगीत महाराकडे बसत होता तो साबुल पाहून बापला व ज्ञान बोध करीत होता तो गेक तरंगता

मुख्या उपदेशाप्रकट दुर्नस करणाऱ्या जिथ्यांपैकी एकजण त्या सैनिकाचा बडेत झुगाला- "आमच्या मुकचा मल्लिख फार घोर आहे. त्यांना जिवंत केले खर ते मुझा मुदलेका याय मुन्हा पहिन्नासारखा करतील असे तुम्हा वाटते आहे का ?

तो लंगडा सैनिक त्या जिथ्याकडे जातपणे पहात झुगाला- माझं अमुष्य कळटाचं आहे कोणाच्या दयादर्पाक्ष्यावर जयायचा माझी इच्छा नाही. सैन्ये बाबलां तो खालू यला माझा याय जसाच्या मज्जा करून वशीस म्हणून वेगुन मी लंगडा असलो तरी सुखाययादानान जयायचं कोरं या विषयी वाही ज्ञानबाधे करून माझ्या मजाला कदाचित छीर वेतिल या हेतुन असे सांगून त्याने दोड्याला टांचि विली आणि पुढे निघाला

ते वेकून थायव किती मुजबुनया केला बसे वाटून रया जिथ्यांच्या जाला माथेने घाली जाल्या

नणदेचा वांता

चंद्रपुर येथे घनशेट नावाचा एक वाणी रहात असे त्याच्या बायकोचे नाव लक्ष्मी होते.

घनशेटाचे वय सहाशे वर्षांचे होते. घनशेटाच्या सहा दहा मुलांवर टाकला ज बायकोला म्हणाला 'तू मुळा आता संघा नाची जबाबदारी सर्व मुलांवर टाक ब माट्यानरीवर बस. वररोज पुराण एकायला जाऊ या

"बला, येते की! पुराण एकायला पैसे कां लापतात की नाही म्हणायला?" असे म्हणत ती त्या दिवसापासून वररोज सांवाच्या देवळात नारायण शास्त्र्याचे पुराण प्रवचन ऐकायला जाऊ लागली

पुराण सुरवातीपासून शेवट पर्यंत घनशेट थळा ब भक्तिपूर्वक ऐके, परंतु कधी-कधी तिला कंटाळा येई ब परत जावेस नवत तरी शेवटपर्यंत बसत सर प्रसाद

मिळतो म्हणून तो जाऊ येता कामा नये अशी घनशेटाची समजूत घालून शेवटपर्यंत म्हणूनही लक्ष्मी दाखवून बसून राहिली

प्रसाद म्हणून भिजवकंजी घुणजी वाट किवा पपनसाची एखादी फोड मिळत किवा केळ्याचे दोन एक तुकडे मिळत ते तो संभाळून नऊन आपली मुसली रुपा हिऱ्या हातात ठेवी. नेहमी ती मुलीच्या हात म देई, परंतु चुकून एखाद दिवशी मुळा मुन ना हाकमाळून हे घ्याय मुलींना, म्हणून लक्ष्मी त्यांना दिला नाही.

शेवटी एकदा घनशेट स्वतःच निघा म्हणाला 'कधी मुलांच्या हातावर प्रसाद तू ठेवीत नाहीस की न! हसतका पाहून लक्ष्मीने म्हणाला 'तुम्हाला काय माहित? मुलांना मुळा प्रत्यक्ष रख पडिल घातिल वर का? 'दवरा अस म्हणाला बर पुढ्यांना मुळा आणले म्हणित नवत बर न?

मुलांना शीट पहात नाही ही गोष्ट मुलांना कळणे सर आपल्या विषयी त्यांच्या रवातला जादर कमी होईल, म्हणून देण्या पाण्यात जास्त सावध राहिले पाहिजे अन विन आहिल

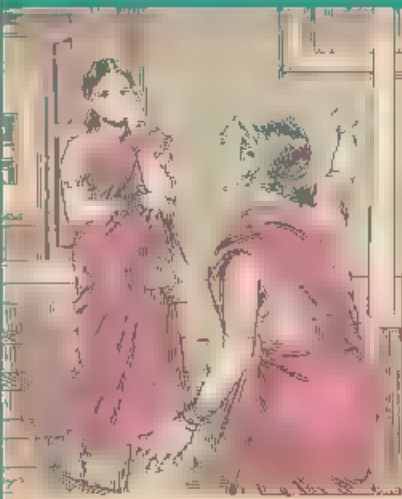
तिम नवा निघवय केला त्याच्या दुसऱ्या दिवशी नारायण शास्त्र्यानी पुराण म वाता श्रीरामचंद्राच्या जन्माची कथा सांगितला

पुन संतान व्हावे म्हणून दशरथ राजा पुनकामेष्टी यज्ञ केला तेव्हा हात बुडालून अग्निहोत्राने प्रगट होऊन राजासा म्हडले 'राजा हे पावस (शोर) बावल्या जन्मला दे त्या गरादर होऊन त्याच्या कोले पुन जन्माचा येतीक असे सांगून दवान वीर सरकेले एक पात्र दशरथाला दिल आणि अतर्धान पावला दशरथाच त्या विरीचे दोन वाडे केले आणि एक पट्टाणा बांधल्या हिला दिला आणि लाटवी गणा केकयी हिला दिला मोमयता काढीव दिले नाही परंतु त्यान का 'कामगार किच्या अर्घ्या घालातला त्या भाग सोमयला दिला केकयीत तसेच दान घालातला तिला शेवटी जास्त पावस घालातला गिजरा दोन योग मिळाला त्यान तेच दान मर्या शाल कोमन्याला दान घालातला पावस मुलांचा झाला

ही कथा ऐकून लक्ष्मीला एक माष्ट बांगली पटली दशरथाचे मुमित्रवरच जास्त प्रेम होतं तरी पट्टराणी कोमन्यवर ब लाडकी राणी केकयीवर जास्त प्रेम असल्याचे दर्शवून शेवटी खऱ्या लाडक्या मुमित्रेबाब जास्त फायदा करून दिला. चातुर्य असावे तर असं तिला बोध मिळाला ती हा होता तिम मुळा दशरथा सारखं चातुर्य दाखवून मुलीपेक्षा मुलावर तिचे जास्त प्रेम आहे हे दाखविले पाहिजे!

त्या दिवशी पुराण संपल्यावर प्रसाद म्हणून प्रत्येकाला एकेक मासक देण्यात आले घनशेट नहमीप्रमाण त्याला मिळालेला प्रसादाचे फळे लक्ष्मीच्या हातान दिले

चरी काम करशील का? तला मो दहा लय पगाय दईन'

श्या मोलकरणीने काय करण्येने कळून केलेच नाही त्यावर आश्चर्याने मुनत्राल विचारल- 'ते काय?

या घरात राहणारे कुणीच दहा दिवसांच्यावर राहात नाहीत, अशा कामाला नमस्कार असो. वाढ लक्ष दिलस तर त्या चोरट्या पार्वती काकुची हकीकत तुला सांगोआपच छान सांगली कळल ती मोल करीण म्हणाली

तिथ्या म्हणण्यावर विश्वास ठेवावा की त ठेवावा याचा विचार करीत ती स्वय- पाकघरात गेली व सर्व बऱ्याचो ज्ञाकण

काढून पाहिली. सर्व बऱ्याचले निमी सामान नाहीमे झाल होते

मुनत्रा भनाशीच म्हणाली- 'ती चोरटी आहे काय? पण तिला कसा घडा शिक- पायचा ते आता मला बघाय लागल'

दिवाकर कामावर जाताच पार्वती काकु आत आल्या आल्या आल्या त्यांनी विचा रल- 'तव्या घरात तुला स्वयं ओए भलो की नाही?' असे म्हणत म्हणतच ती आर- शाजवळ गेली व तेथील चौक्याचे मेल शक्य असल तेवढे घऊन तिने डोक्याला चोंपडल व म्हणाली- 'आता पुन्हा घरी जाऊन चूल पेटवून त्यावर पाणी तापवण्याचा मला कटाळा. मला आहे तू चुलीवर पाणी ठव पाहू मी थथच न्हाऊन घरी गईन'

मुनत्राने मुकाट्याने पाणी तापवले व म्हणीवरत तऊन ठवल तेथील शिके- काईच्या पुढीमध्य तिस तिसट मोठ मिसळून ठवल व बाहेर निघून आली.

ती पुढ लावून पार्वती काकुची स्नान केल त्याच्या अंगाचा प्रचंड भडका उडाला. वेदना आरडा आरडा करीत श्या न्हाणी घरसच्या बाहेर आल्या

अतिशय भोंटपणाचा भाव आणून मुनत्रा म्हणाली- 'मी मूढांम तयार केलेली ही पूड काही अशांना मानवत नाही अर्थ दिसतय'

तय जगात पाण्याचा पावलो क कुला पदचानाच आला घरी जात जाता त्या मुनत्रास म्हणाल्या- बाब मी कालचण करायचे विसरले आहे तेव्हा एका पातेल्यात थोडी भाजी मळून दे'

माझा स्वयंपाक तरी तुम्हाला पचतो की नाही कोण जाण' मुनत्रा म्हणाली "म्हणजे काय? साण्यासारखा तसलेला पदार्थ कोणतेरी करील का?" असे म्हणून पार्वती काकु मदस्रल्या

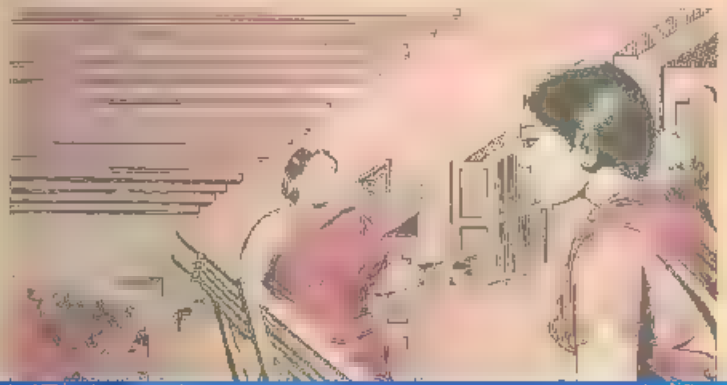
मुनत्रा स्वयंपाकघरात गेली व तिन फोडणी घालून परततल्या भाजीत एरबेर घासून ती एका वाटीत भरून पार्वती काकुंना दिली

पार्वतीकाकु घरी निघून गेल्या

दुसऱ्या दिवशी पार्वतीकाकु तिला म्हणाल्या- स्वय आहे तुम्या स्वयंपाकाची अजूनही तुम्ही भाजी मला पचही नाही'

एके दिवशी माझ्या तव्याचे मित्रमंडल घरी एणार आहे, असे सांगून ती मुनत्राच्या घरातील घडीची कुर्ची घऊन गेली ती चार दिवस आले तरी आणून दिली नाही. पाचव्या दिवशी सध्याकाली मुनत्रा पार्वतीकाकुच्या घरी ऐसी व तिन विचारले आमच्या योडक्या कुर्चीच्या बाबाकामुळे तुमची शोपमाड तर होत नाही?'

आश्चर्याने पार्वतीकाकुनी विचारल- घडीची कुर्ची भावाज करते म्हणजे काय? अरेबा! तुम्ही लक्ष दितं नाही वाटत! माझ सामरे ब्रिजत असताना मंहेमी याच

१०५

दुसर दिवशी दुयारी १५ - ३०
काकाकड गळी व दुयारा १५ - ३०
जामच्या ह्यांना आशी १५ - ३०
कदाचीच सीतो ताहोय १५ - ३०
दागित भाहेत त्याच्या १५ - ३०
माझा वस्तवे दागितेहो १५ - ३०
भाहेत काही नवीन १५ - ३०
माझ्यासाठी वतववार १५ - ३०
आजकालचे दिवस कास १५ - ३०
जेव्हा मजलाह सास १५ - ३०

[illegible][illegible][illegible][illegible]

सुखास लो गुरुभ्यः
साहस्य भवता भस्मयात्रे त्या दाषाणी
न त भवता भवता भवता भवता भवता
न त भवता भवता भवता भवता भवता
न त भवता भवता भवता भवता भवता

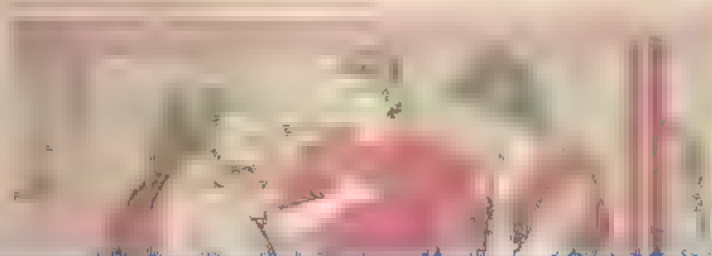
[illegible][illegible]

आहेत त्यांना या कामासाठी मीच तयार
केल आहे. जगात अशाच्यावर कृपा करून

दिवानर व मुनब्राह्म तथा दोधाना सोदून
दिल. यांतंतर त्या दोधाना त्या वाड्यात
राहण्याची इच्छा दाखवामुळे गार्मप्रीकाक
आपल्या पत्नीसह रातांरात ते घर रिकामे
करून कोठरी निघून गेल्या

स्थानतः कुम्भे द्विपत्नी, शोभा रम्या घरी
काम करगारी भोजकीणी आली व सुनवास
मृशाली 'मासकीणी बाई' भी मांग एकदा
सुनश्वाकड काय करीत ताड़ी स्थान
होने पण आता हो काम करीत मा
घरात राहणारे मई भाडकड पार्वतीकाकडका
चांदरेपणास आचरुते पलून गले तुम्ही
मान तिलाच घर सोडायली आण पाडलेत
मात काय रहस्य आहे हो ?

यान् बहुस्य से काय असमाह. यात्री
 ग्रामको अतिशय चलुर आहे" हसत हसत
 निवाकर म्हाणाला

राजद्रोही

विशाल देशावर विजय नावाचा राजा राज्य करीत होता. या देशात मल्या इमारती बांधताना, तलाव बांधताना, व्यापारासाठी कालवे बांधताना ज खोदकाय होत असे तेव्हा विविध काळातील जुने शिलालेख सापडत असत. विविध काळातील असल्यामुळे ते शिलालेख वेगवेगळ्या भाषात असत.

हे शिलालेख राजबाबेत भाषांतरित व्हावेत यासाठी राजाने ११३६ रत त्या त्या भाषावर शुभ्रव असलेले पत्रिके व विद्वान नेमले होते. त्या शिलालेखांद्वारे राजकामास उपयोगी नसलेली कितीतरी गोष्टी राजांना समजत असत. काही शिलालेखां तून तर जागोजागी पुरक ठेवलेल्या गुप्त मनाचा शोध लागत असे.

एकदा विजयदेशाची राजधानी कपल्ला- पुर येथे राजाचे देऊळ बांधायचे राजाने

ठरविले. देऊळ बांधताना एका खणेत अगदी गिरीची मोठशी एक पुरातन अिलालेख सापडला. मंत्रांमधूनून महाराजाचा नाव दख्खविले.

महाराजास त्याची नीम प हणो करून मागितले की हा लिहिलेला पत्रा भाषेतोले अिलालेख आहे. मग तसे त्याची मत्कुलात असताना साह्या बरोबर तिथे राजाच्या सामताचा पुत्र होता म्हणून मिथी भाषेच्या लिपीच्या मला मागितले आहे. पण मिथी भाषेतून आपल्या राजभाषेत भाषांतर करणारा पंडित आपल्या दरबारात नाही.

संजी म्हणाला- "काही हरकत नाही फारमी व सिंहल भाषेतून भाषांतर कर- पावले अथवा राजाच्या पंडितांना मिथी भाषेतून येत असणार."

म्हणाला मिथी भाषा येत असेल व तो आपल्या भाषेत भाषांतर करू शकेल.

ते म्हणून तो तेच महत्त्व राखून, महत्त्व राखून मग मग हा लेख आपल्या महत्त्व राखून हा लेखी या राजा शिलालेख घेऊन गुप्त- व्याकरणात असलेला मला रस्त्यात भ्रमण करतो व त्यातच मला सांगितले की या लेखी मला पत्ते येते. मला म्हणाला व हात मज्जाय विचारून मग राजाच्या राजा दरबारातील विद्वानांविषयी काही वक्तव्य पत्र अलावाच मी म्हणाला. मला मागितले की ते मला मागितले की व अधिकार ना उपयोग स्वतःचा बांध पण्ड करायलाही करताना तुम्हा या विषयी काही चवकस नसेल काही का."

त्या बरोबर काही पगती घाली आहे काय यावर संजी स्थित करून म्हणाला- "ह्या मण्डपात तुम्हाणी आपल्या पंडितांचा मत्सर करणारा येवढी रजत-ग्राहून घेत काहीच श्रम नाही."

"हाक आहे." म्हणून यात एका आठ- षड्या नसत वत नसल्यास मग राजा म्हणाला.

होकर एका अद्विष्टपात्रावर भ्रमण राजाच्या मत्तयात मल पडले. राजाने एक फड घ्यात गाडलेले काही ते घेऊन दिले. त्यावर काहीतरी करिलेले होते. राजा म्हणाला- "काल उपाया राजवाड्यातील व नस पाळघाम हे तुकड मागून हे मुद्धा

सिध देशाच्या विपरीत जाहेत असे मला शारते. यात काय लिहिले असावे, ते तुम्ही मला सांगा पहा."

म्हणजे ते पाहले व तो म्हणाला- "महाराज! एका जमीनदाराने त्याच्या नंतर त्याची इष्टत त्याच्या मुलांनी कशी संभाळली व वाटून घ्यावी ते यावर सविस्तर लिहिले आहे."

एवढेच आता तुम्ही जाऊ शकता राजा म्हणाला.

अथवा अलाव महाराजांनी मरणाच्या वेळाला व ना म्हणाला- आपल्या राज्याच्या दक्षिणस ज ममकात आहे. तसे एक भल मला नराचे साह आहे. तेथे

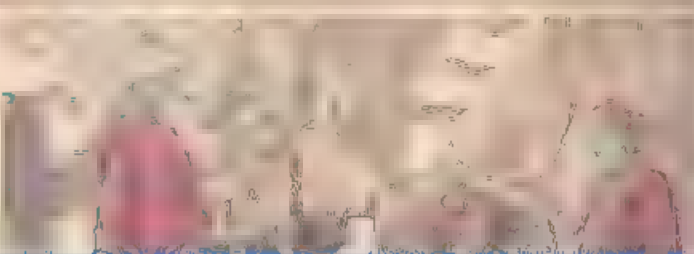
तावठ्ठाव शिपायां पाठवा तव भवण
आका तर त्याला केंद्र करा, म्हणावे
मंथी पुण्येनाचा कारचर्मयुक्त चेहूरा
शरकाच्या लसात आला वण तो म्हणाला-
'बापी मी सांगतो तसे करा, म्हणजे
पडितांविषयी येणाऱ्या तक्रारीचे रहस्य
तुम्हाला समजेल अविश्वित मरखर कर-
णाऱ्या लोकांच्या तक्रारीतही काही अर्थ
ससतो हे तुम्हाला कळेल

त्या दिवशीच संध्याकाळी थंडी भुसक्या
वाकलेल्या भूषण पडिलाका घेऊन राजाच्या
मधोर आला तो म्हणाला- महाराज!
परित भूषण त्या नकाच्या साबासाळी
कुठले, कावड व इतर घेऊन आलेल्या
वडीत आपल्या शिपायांना सांगवला.

राजा त्या शिपायांना सांगितला-
'बाबा, तू नकाच्या साबासाळी

तो सत्राला म्हणाला- भूषण पडिलाका
तुला सांगितल्याप्रमाणे तू नकाच्या साबासाळी

व वेगवेगळ्या ठिकाणचे मुलधन काढून

गणेश पुराण

होमपत्तन जन्मलला भयंकर प्राणी

अवश्य होनांच काळाने विध्नासुराचे
हर धारण करून कालपाश फेंकला काळ-
गाज रंगार किन प्रळयासारखा सवे
पुण्यावर पसरला, अश्विंदन ते पराक्रम
दाखवून त्याने तोबून टाकण्यासाठी सल
केला. त्या संपन्नाचे तोंडव दाढतच गल्याचे
हात व सर्व व शिपायांनी हारकार उधा-
लला पाहून वशिष्ठाका सधर्मी व इतर
उदाच्या ज्ञानात प्राक्कन्याणाची क्षिप्त
होना अना सर्व कुपली भिन्न अहंदाचा
प्राप्तीला नुकते होती

ब्रह्मदेव म्हणाला- कल्पिता जून कणा
हा मूर्ख गवस नाही वीरधर्मा व कववे
टाकणारे आणि कळाले कावळ गळणी व

एकटा गणनायक आहे त्यानंतर ब्रह्मदेवासह
सर्वांनी मिळून जणतावर आलेले संकट
टळावे म्हणून गणनायकाची प्रार्थना केली.

महाराजपती स्वास्तिक पीठावर बसला
व सर्वांना त्याचे प्रशंन धरून त्याने जापरवा
हातातीस पादा सोडला गणेशाच्या पाशात
कालपाशाचे नुकते नुकडे करून ते गणेशा-
खोरे वाणून टाकले.

काळाचा बंधा तन्हेने पराभव होनाच
त्याने आणखी भयंकर अद्या विघ्नसारखे
आ धारण केल आणि कालपाश या रण
कळत त्याने उहाच कगयला सरवान बेल
गणनात पाठर अपला अकृता हकका या
अदृश वलन मुरव वीरधर्मात विरल
विघ्नमागला अकृता लाभान व नतकाव

होजून हकडे तिकडे शोलाट्या झाल, आली विघ्नहराच्या हातून आपली घुटका नाही हे ओळखून, त्याने गणेशाच्या पांखावर लोटलाच बापले. त्याचा बंदी जहाज्या-सारखा निश्चेष्ट पडला. गणेशाने आरम्या दोन्ही पाशांनी एक दोनदा लताप्रहार केला. तेव्हा काळ विघ्नामुखाचं रुष फंकून देऊन गणेशाचे पांख घळत वितरण्या अंक लागला- 'गणेश'। तुझ्या अर्थकार बिंबव पाशांसमोर पृथ्वीवर फक्त सूर्योदय व सूर्यास्त समीप प्रगट होणारा पांखा पांख कोठे? सर्व विश्वाला वेग करू शकणाऱ्या तुझ्या अक्षुण्णसमोर साक्षात कालवड काय टिकू शकणार? पर्जन्यासारख्या भव्य भुजांना

तुझ्या इवल्याला विघ्न-मुखाचा धुळीत पिळबिल्ले. तू विघ्नामुखाला हावून देण्यासार विघ्नाने २२ विघ्नहराचा भव्य देव' तू मला क्षम कर या जगदल काळ गणेशाच प्रार्थना कर शकल

गणेश त्याला रागावून म्हणाला- काळ, इतरांची कामे आपल्या फिरावर घेण्याचे मनन आपण न स्वतःला जेव भवमान लोहलास तू आपल काम व्यवस्थित कर म्हणजे झाले

काळाने दोन्ही कान धरले नात उभा वर्या काढण्या व नाशाने मत्तून घडून म्हणाला- ब्रह्मि आर्मा ब्रह्मि ओला' माझ धुळी त्या इंधनचं एकूण घावल वर आपली होती. धण बाता ठिकाणावर आली तुझ्या जवतांच्या व तुझे स्मरण करणा यांच्या वाटेस मी कधी न जाई. त्यांना आधी व्याघ्रीचा त्राम होणार नाही असे माणून काळाने गणपतीचा निर्भय घेतला

गणपतीने काळाचा स्वयंभू करताना काळाच्या पाशाभळ आपलावर पडलेल आनंदन महाराज वगैरे सध सजव दाड व संपन्नत वाग सध्याच्याच उठत उभ राहिल त्याच्या वर आंव झालून फुलावटे झाली तेव्हाच तूत कापतही भयाने काय विष सध्या पाक रड्या न करी शकत

विघ्नक करत पावपतीने याच निष्क मय शरण वरवया आली दुकन तिची गुजा करण को गिन चालू झाली

कालपुण्याचा सर्वभय करून त्याला पादांजन करणाऱ्या विघ्नतात्मक गणनाय-काळर यांच्या पुष्क विरहास प्राहु ते काम श्रवाहाच्या विरुद्ध दिशांन पोहोत बाळनही पावून तेथे राहूनत व त्यांना कार्यसिद्धी मद्रकी प्राप्त होते" असे सांगून पावन भिन्न गण झाले

एक दिवशी एक लहान मुलगी पावन नि गेली करगळी घळत त्याला एका चित्रा-तुल्य वरून गेली

य चित्र एक अश्विन रूपवती मुलगी गणपतीच्या मूर्तीसमोर गुडगुडकून नमस्कार करून त्याचे पावन मिथ तिची गुष्ट लागू लागले. एका पुण्यान इपलीला गणपतीची आर घता केल्यावर प्रसन्न म्हणून एक कन्या ररन झाल. जन्मलांच ती मुलगी त्याच्या कोनाड्यातल्या गणेशमूर्तीकड एक लावून पाहू लागली. ती आपल्याला न लवता आई असे धाटून हट्ट लागली. कड वळर हंघू लागली. त्या मुलीने नाव मद्रा ठवले नाव या नातले अजाय या सतर झाले सौंदर्यावरानर ही दुगार लवून व घपडही पमन्य मद्रा देना सर्वजण उभयदरी म्हणू लागले

तिच्या सौंदर्याची चर्चा जवळपासच्या पक्कळोशीत होत असे सध म्हणत की ती काशी देवकन्या किवा जप्परा जमावी क्षापामुळ ती या प्रत्यंकांची वाली भसवी तिच्याशी लान करून या म्हणून मोठमोठे श्रीमंत लोक मागण्या घालू लागले. राजे-राजबाडघामधही तिचे पाणिबद्ध करण्यासाठी बुरस लागली त्या दैत्याचा राजाच स्वतः तिला आपली राणी करून घेण्यासाठी आपल्या लब्धाजम्यासह राजधानीहून तिघांच्याचा वातमी आली

जानमुदरी वरगोज ज्या गणेशाची पुजा करी ती गणपतीची मूर्ती नदीच्या प्राटासर होती ती त्या गणेशमूर्तीसमोर गुडन टकून

वसे आणि डीऊ मिटून म्हण- विघ्नेश्वरा! मी आपल्या मोशवात्म्यामुनच तुम्ही आराधना करीत आले. लग्न करून ससार करण्याची मला इच्छा नाही मला म्हणतारी कर मला ज्ञानसंपदेचा अनुग्रह कर. माझा जन्म सार्थक व्हावा अस काही तरी काय माझ्या हातून घडू दे।" असे म्हणत ती ध्यान लावून बसली असता तिच्या काळाभीर अवांश बांधीसारखा चकाकू लागला तिच्या सुंदर गालावर सुरुकुत्या पडल्या तिच्या कपाळावर सुरुकुत्या आल्या नदी-वर ज काणी मग ते तिने ते विकृत रूप पाहून दबकच झाले एक सुंदर तरुणी एक म्हणतारी आजी झाली

"मुली, मुली, ज्ञानसुंदरी! हे अस काय म प्राल?" असे म्हणत रहत तिचे आध बडीक जाले त्यांना ही म्हणाली- मी आता मुलगी गविले नाही मी सुंदरी आहे नाही, मी बांधी झाले. तुम्हां सदान मानद व्हायला पाहिजे आणि तुम्हां असे रडता काय? तुम्ही मला आपल्या पाठी जन्म विलात ती सार्थक झाला अमा गणपतीन मला आशीर्वाद दिला आहे माझ्याहून जे अज्ञानी आहेत त्यांना मला साहीत आहे तेवढे ज्ञान मी द्यावा रडत ज माझ्यातून ज्ञानवान आहेत पाचपाचरन शिक्षणामारख असेल ते मी जिनेन अज न अवस्थेत जे आहेत ते यमाने किती ही मज दिसत असले तरी ते कुकुली बाळेचे आहेत ती सर्व माझीच मूल नातवंडे आहेत व मा त्यांचे बाजी आहे।"

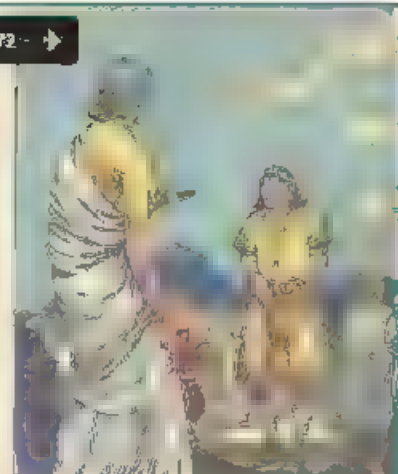
"मी जन्मले हो हाच दिवस. ई क हाच माझा वाढदिवस! मी आता पायी तीर्थयात्रला तिघत आहे. मला सर्व आशीर्वाद द ' अथ म्हणत ती अजी झालेली सुंदरी जडली तिने व बांधी पड काठी टंकायला म्हणून जालून घेतला

हवेल केळी नय त्या दगाचा केळी पाता सागरा मी भावी म्हणत प्रजेव अंत प्रजेत गोम्व सांगि त्या आ मलाच जेवण अरण्या मी तुम्हाज

बांधे आणि तूच एका कव्हेला उचलून पात जायला वाला आहेत का? नावे, परे भाऊज मणारा तु पात कुटुंबा आहम को रात्रा आहेस? तिय आताला तिचा ल रात्रा अरमिर ह काच अर्थमला साका याने आपला किरिट व तलवार बाजुला + हुल ठेवली व बांधीच्या पायां पडून जाला. "देवी, अन्वर तुझ्या दर्शनाने माझ ज्ञान नाहीसे झाले मी राज्यकारभार पाचन प्रजेचा सेवक म्हणून काम करतो मन्वा म्हणजे भावी तीर्थयात्रेला निवाली आहे राजाने तिच्यासाठी एक पालखी व पुर मव नगरी + कन दिले

तुम्हां अर्थस सवीस नकार देत म्हणाली- राजा ज्यांना पांशत घालायला चपला पा वहाणा देखील नाहीत अशा कष्टाने तू अर्थ कंठणाच्या सामान्य प्रजेकडे मी पातन किजा द्यात वपुत कोणत्या नाई जाऊ आणि त्यांना ज्ञानदोष कर? त प्रजेला विद्यादान कर आणि सुखी कर तू जालस काम कर मी सामान्य प्रजेसारकी सामान्य लोकान भिस्तून त्यांची जी सेवा करता येईल ती करीत राहीन बिघ्नेश्वर व माझा धाकटा भाऊ मुत्रहाण्यान् माझी सेवा कर पातनास

पश्चेत तू जाल व पातनास, प्रजेत माझी एक व पातनास

वीठाधिपतीला तमस्कार करून म्हणाली- "स्वामी! मला ज्ञानोपदेश करावा वीठाधिपती संकोच करीत म्हणाला- 'बाई, तुमची स्वीयात, ज्ञानोपदेश पेतल्याचा तुम्हांला काय उपयोग?'

अन्वा म्हणाली- 'पाणी आणि दिवा कस्त पुरुषा करिताच का, इत्रोळा काही उपयोगाचे नसतात का? त्यांना त्यांचा उपयोग करता येणार नाही का? अथ- अथाव्या हातानना दिवा इतरांना वाट दाखवीत नाही का? आणिमात्र 'मी' हे नाम फक्त नरालाच असले का, की स्त्रीलाच असते? काहीच नव्हते ते सर्वच झाले शुन्यातून अग निमिल चहूकड आहे

ते एकच आहेत, जसे जन्माबरोबर म्हणत येतात ही कमी न जास्त योग्य न अयोग्य यांची निवड करणे फक्त ज्ञानी लोकांचेच काम का?"

पोठाधिपति नम्रपणे म्हणाला-"देवी! ज्ञानपीठावर मी नाही नू असायला हवी होतीस!"

भगवा-"ही पीठ आणि मठ हवेत कावाला? सर्वांना सहजी कळेल अशा तऱ्हेने जवळ जाऊन ज्ञानोपदेश करणे बर नाही का? पंच पक्वान्ने, खीर, पुरी वगैरे राजभोग एवढ्या वाडण्यावेळा ज्ञानवा- लायक वे असेल ते बऱ्या जणांना वाटले तर काय हरकत?"

पोठाधिपती म्हणाला-"होय, मी त्याच प्रमाणे जायते!" असे म्हणत मान वोकवून त्याने नमस्कार केला.

जव्हा अलीक पुढे कात भवता गृकत मोठ पाण्याच्या विहिरीजवळ चार बायका पाणी काढत येऊन जाण्याविषयी एक बाई काही सांगत होती व इतर ऐकत होत्या. ती अधिकारवाणीने म्हणत होती-"कोणी भावी माही किंवा सागाडून आली तरी मीच पहिल्याने पाणी काढणार त्तर या बाई, मंतर या आणि त्यानंतर ती बाई!"

दूर एक बुलगी दीनबाया आवाजात ओरडत होती-"पाणी घाला बाई! घसा कोरला गेवला आहे!"

बाई बापका एकदम ओरडल्या-"माय, दूर हो! इकडे जवळपास येऊन नकोस!" त्या किचाळून तिला सांगत होत्या आणि ती दूर उन्हीतून चालत गेलेली मुलगी जीव काराबोध जाल्यामुळे घेरी येऊन पडली.

त्याच वेळी भगवान पुढे गाऊन आवाज छारीतीस पाणी त्या विचाऱ्या जवळ पोहोचत घालणे व उरलेले पाणी स्वतः पिऊन उडान घालविली. ते पाहून त्या बोधीजणींनी तोंड फिरवून म्हटल-"काय य बाई तरी! म्हाडारे, तिला नू पाजलेस

Fullscreen

127

58

172

त्यातलं वरलेलं तू पितेस? तीं खालच्या जातीची आहे।”

अन्ना शेतपण म्हणाली-“अहो बायांनो, मला तर मुलाच कोठलीही जंत नाही. त्या मुलीच्या व माक्या शरिरात, आमच्या माक्यात जे पाणी वाहते आहे, ते एकच आहे।” असं म्हणत ती त्या बायकोच्या पागळ्यातलं पाणी पाहून चकित होऊन म्हणाली-“तुमच्या अंगात फक्त दुधच असतं असं वाटतं? मग तुम्हांला पाणी क्हाला? प्यायला तर माहोब का? मग बायांनो तुम्ही दुधच प्या, पाणी आम्हांला सोडून द्या।” असे म्हणत आपला तांब्या धरून पाणी भरून चेतले.

त्या बायकांना म्हातारी म्हणाली त्यातलं तत्व कळलं व त्यांची बुद्धी ठिकाणवर आली.

अन्ना अशीच पुढे जात असता एका गावी प्राण्यांचे बाडी विलं जात होते. लोक प्रावरून बसं होते आणि देवाची प्रार्थना करीत होते.

त्या त्यांना पाहून म्हणाली-“केवडा मोठा अन्नाय चालविला आहे हा, पाते! हे लोक स्वतः तर छान शिववून माय खातात आणि तुला भाव, कचवं रक्त पिकत जगणाऱ्या क्रूर जनावरासारखे, वास्तवत आहेत. हे सर्व मातेचा अपमान करणारी मुलं झाली आहेत।”

“अहो मको, असं तका म्हणू! मातेला रंग आला तर सर्वनाश करील।” अन्ना त्यांनी म्हणताना अन्ना म्हणाली-“लाच विली नाही म्हणून कोणी लाई खाली तरी मुलांना ठार करील का? तुम्हांला उगाच भितां आहे. भयाना भवित मानता आहे। आपल्या वासना देवीवर लावतां आहे। तुमच्या मनात माते-विषयी खरी श्रद्धा जसा दिवशी उत्पन्न होईल त्या दिवशी तुमच्या मनात भय म्हणून राहणार नाही! तुमच्यावर भक्ते येणार नाहीत।” असे म्हणत तिने त्यांना समजलं अशा भाषेत भक्ति मार्गाचा उपदेश केला.

चतुर चोर

फार पूर्वी अरबस्तानातील एका शहरात दोन चोर रहात असत. त्या पैकी एक दिवस बोव्या करी तो लोकांचे खिसे कापी. दुसरा रात्री चोव्या करी. तो लोकांच्या शराच्या भितीला भीक पाहून खात जिकून मूठयवान वस्तू चोरून घेई.

त्या दोघां चोरांचे प्रेम एका सुंदर मुलीवर होते व तिच्याशी लग्न करण्याची इच्छा दोघांच्याही मनात होती. तिच्यावर दोघांचही उत्कट प्रेम असल्या कारणाने दोघांपैकी कोणाशी लग्न करायचाच, याचा निश्चय करणे तिला कठीण वाटले. दोघे तिच्या पाठीस लागले की माझ्याशी लग्न कर, माझ्याशी लग्न कर, म्हणून तिने त्यांना एकदा सांगून टाकले-“तुम्ही दोघे ही चोव्या करून आपली उपजीविका चालवितां आहा. दोघे सक्ती संभाळणार. पण तुमच्या पैकी कोण जास्त हुशार व चतुर

आहे हे कळव्यावर मी त्याच्याशी लग्न करीन. म्हणून तुम्ही दोघांनी आपसी हुशारी सिद्ध करा मग मी कोणाशी लग्न करणार हे ठरवीन.”

म्हणून दोघां चोरांनी आपली हुशारी जास्त असल्याचे दुसऱ्याला सिद्ध करून दाखवायचे ठरविले.

खिसेकापू चोर म्हणाला-“मी पहिल्याने आपले चातुर्य दाखवितो, नंतर तू आपले चातुर्य मला दाखव. त्यानंतर आपणां दोघांत कोण जास्त चतुर आहे हे ठरवू.”

रात्री चोरी करणाऱ्या चोराने त्या गोष्टीस होकार दिला. दोघे सराफ बाजारात गेले. तेथे एक सावकार, त्याला एका कर्जदाराकडून मिळायचं प्याज व मुद्दल वसूल करून चालू लागलेला दोघांना दिसला.

“त्या सावकाराकडून प्याज, त्याच्या खिशात एक पिशवी आहे. तीत खूप पैसे आहेत.

भी ती पिशवी काढून भागतो, पहात रहा." खिसेकापू चोर दुसऱ्याला म्हणाला.

ते ऐकून रात्रीच्या चोराला सावचर्यच वाटले. खिसेकापू चोर सावकाराशेजारून चार सहाच पावले चालला असताना, त्याने खडबडून त्या व्यापाऱ्याच्या खाशातली पिशवी छीजविली. त्यात मोहोरा होत्या. ती पिशवी लॉबमून ती आपल्या मित्राबरोबर परत येऊन चालू लागला.

"खरोखरच बाबा, तू बटुल चोर आहेस जरा!" रात्री चोरी करणारा चोर म्हणाला.

परंतु खिसेकापू चोर म्हणाला—"बाबा चतुराई ती पिशवी लांबविण्यात नाही. ही पिशवी शाकीव आहे, हे न्यायाधिकाऱ्याकडून

म्हणविण्यात आहे. तू पहात रहा. मी तसे केले नाही तर जिपाई मी चोरी केली हे सिद्ध करून मला तुझ्यात टाकतील. म्हणून मी हे पैसे माझ्या खातेत हे मी आपोच सिद्ध करून दाखविणार आहे."

"ते शक्य आहे का?" रात्रीच्या चोराने विचारले.

"तू स्वतःच बघ ना!" असे म्हणत खिसेकापू चोर रात्रीच्या चोराला घेऊन एका सहलीत निघला. तेथे त्याने पिशवी सोडून तिच्यातल्या मोहोरा मोबल्या बरोबर पांचवे मोहोरा होत्या. त्यातल्या बहा काढून त्याने आपल्या खाशात टाकल्या आणि खाशात एक तांब्याच नाण काढून पिशवीत टाकून ती पिशवी बांधून टाकली.

नंतर तो पुन्हा सराफ बाजारात गेला आणि त्या सावकाराच्या मागेमागे काही अंतर चालत राहून त्याने ती पिशवी सावकाराच्या खाशात पातली.

या वेळेपर्यंत सावकार आपल्या हुकानापर्यंत येऊन पोचला होता. इतक्यात खिसेकापू चोर मोठ्याने ओरडला—"चोर, चोर! पकडा!" आणि त्याने त्या सावकाराला गकडून रोव चार गुदे गुंडा दिले.

त्या जागी पुष्कळ मोठी गर्दी झाली. खिसेकापू चोर लोकांना म्हणाला—"हाच तो चोर! आणि रहा कसा संयत्तिदारका

बोलतो आणि जागतो आहे तो!"

सावकाराने चोर पाहताच लोकांना चीख येतच म्हणून सवे म्हणाले—"वेच! त्या बघावाला कोठे!" खिसेकापू चोराने त्याला धकत नापासलात जेले व न्यायाधिकाऱ्याला म्हणाला—"या म्हणताना माझी मोहोरांची पिशवी लांबविली आहे. आपण त्याच करून मला माझी पिशवी देवावी."

"चोरलेली पिशवी कोठे आहे?" न्यायाधिशाने विचारले.

व्यापाऱ्याने बिशान हुन घालून पाहिले तर पिशवी हुंती सावकार मावल्या बाबल्या म्हणाला—"सरकार, ही पिशवी माझीच आहे. मी कले वसूल करून घेत होतो. तर हा माणूस भांडायला आला आहे."

न्यायाधिशाने विचारले—"ही पिशवी तुजोच असले तर त्या पिशवीत काय काय आहे, सांग पाहू!"

सावकार म्हणाला—"या पिशवीत बरोबर पांचवे मोहोरा आहेत, जाणलो काही नाही!"

"नाही, खोटे! पिशवीत वायूच नव्हे मोहोरा व फक्त एक तांब्याच नाण आहे! हा चोर खोद बोलतो आहे!" खिसेकापू चोर म्हणाला.

पिशवी सोडून पाहिली तर तीच चारशे नव्वद मोहोरा व एक तांब्याच नाण

तिकाल न्यायाधिशाने ती पिशवी खिसेकापू चोराला देवविली व सावकाराला खंभर फटक्यांची शिक्षा सुनावली.

पिशवी घेऊन पुन्हा रात्रीच्या चोराला घेत खिसेकापू चोर म्हणाला—"पाहिलेस माझे चातुर्य!"

"होय बाबा, चोरी करण्यात तुझ चातुर्य वाखाणण्यालायकच आहे निःसंशय! आता काळोख्या रात्री कशा चोरी करतो. हे मी आज तुला दाखवितो. त्यानंतर आपल्या पंकी जास्त हुशार कोण हे ठरेल!" रात्रीचा चोर म्हणाला.

त्या दिवशी रात्री एक प्रहर राज कोठल्यावर रात्रीचा चोर खिसेकापू चोराला

बरोबर घडून एक बोरीची शिबो लाकेत घालून राजवाड्याजवळ बसला.

"म्हणजे, तु राजवाड्यातच शिरणार वाटतं? खिसेकापू चोराने माझ्या भावा- जात विचारले.

"होय तर! सामान्य घरात बोरी केली तर त्यात काय शोडवण? असे म्हणत चोराने बोरीची शिबो राजवाड्याच्या चारी बाजूला बसलेल्या कोटाच्या भितीवर फेंकली. ती शिबो भितीला अडकल्यावर रात्रीचा चोर शिबोवर चढू लागला व खिसेकापू चोराला शिबोवर चढून पाठोपाठ घाबल्या सांगितले. खिसेकापू चोराला जिवंत जीव सरला नाही.

दोघ राजवाड्याच्या आवारात राबले. रात्रीच्या चोराने राजवाड्याचे एक दार बंद उचलून बाजूला ठेवले आणि आत शिरला आणि राजाच्या सोप्याच्या सोली- कडे निघाला. दोन्ही पायांना कापरे मारले असता खिसेकापू चोर त्याच्या पाठोपाठ निघाला.

नौयागुहात राजा सोपल्या होता. एक गुलाब राजाचे पाय चेपीत पंगत बसला होता. खिसेकापू चोराला पलीकडच्या सोलीत रहायला खुश करून रात्रीचा चोराने पायाच्या गंजीवर चालत आऊन त्या गुला- भाला पाठीमागून जाऊन घरले. एका हाताने त्याचे तोंड बंद केले आणि दुसऱ्या हाताने त्याला बोरीने बांधले. नंतर होंडात बोट कोंडून सोलीत एका कोपऱ्यात फेंकून दिले आणि स्वतः त्याच्या बागी बसून राजाचे पायचेपू लागला.

त्याने जणून कुठून पाय चोराने दाबले म्हणून राजाचो आप मोडली नंतर तो चारीक भावावात म्हणाला— "महाराजाजी शोप मोडल्यासारखी दिसते आहे. एव लहानशी गोष्ट सांगतो ह्या! बाट पाट मग्न होते. तेथे एक राजा होता. त्या रावात एक खिसेकापू व एक रात्री चोरी करणारा असे दोन चोर होते. त्या दोघांत कोण अधिक चतुर हा शरप उभा राहिला.

पहिल्याने खिसेकापू चोर आपल्या मित्र चोराला आपले चतुर्य दाखवायला एका सराप दाजारात घेऊन गेला." असे सांगत सर्व गोष्ट सांगितली.

शेवटी रात्रीचा चोर स्वतः महाराजांच्या कोपऱ्याच्या जोनीत शिरला आणि गुला- भाला बांधून बांधूला टाकले आणि त्याच्या बागी स्वतः बसून मग राजाला विचारले— "महाराज, आपणच जास्त सांगितले की या दोघां पैकी कोण जास्त हुशार आहे हो, खिसेकापू चोर की रात्री चोरी करणारा?"

ही सर्व गोष्टच बांदे असे समजून राजा म्हणाला— "रात्री चोरी करणारा जास्त हुशार!" राजा म्हणाला. ते पलीकडच्या जोनीत उभा असलेल्या खिसेकापू चोराने ऐकले. राजाला चांगली शोप लागे पथेत चोर पुन्हा पाय चेपीत बसला आणि त्यानंतर आपल्या मित्राबरोबर राजवाड्यातून बाहेर आला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी राजा उठला व त्याच्या गुलामाला कोपऱ्यात बांधलेल्या

स्थितीत बदलेला पाहिले. तेव्हा त्याला आठवले की रात्री आपण ऐकलो तो गोष्ट नव्हती आणि आपल्याला गोष्ट सांगणारा आपला नोकर असून रात्री चोरी करणारा चोरच होता. त्याच्या हुशारीचे राजा कौतुक करू लागला. त्यानंतर राजाने दबडी पिटविले की रात्री राजवाड्यात जो चोर शिरला होता त्याला को व्हत तर करणारच नाही. लवळ श्याला राजदरवाजाच नोकरी देईन.

ती दबडी ऐकून रात्री चोरी करणारा चोर राजाला जाऊन घेठला राजाने तचन दिल्याप्रमाणे त्याला दरबारात नोकरी दिली.

राजाने स्वतःच रात्री चोरी करणारा जास्त हुशार असल्याचा निवाडा दिला होता व खिसेकापू चोराने तो ऐकला असल्याकारणाने तो त्या गोष्टीस नाकबूल करू शकला नाही. म्हणून रात्री चोरी करणाऱ्या चोरालाच त्याच्या प्रेमिकेने लग्न केले आणि मोठ्या हुशार काम करणाऱ्या मरकारी अधिकाऱ्याची बायको आली.

